No. 4 — 5

זאַמלונג „פאָלקסבילדונג“

עללען קעי.

די שולע פון דער צוקונפט.

איבערז. דורך י. גאָלדשמידט

פרייז 20 סענט.

ארויסגעגעבען פון
פערלאַג „פאָלקסבילדונג“
הויפט־פערקויף ביי דעם „ליטעראַרישען פערלאַג“
256 איסט בראָדוויי, ניואָרק
1915.

No. 4 — 5

זאַמלונג „פאָלקסבילדונג"

עללען קעי.

די שולע פון דער צוקונפט.

איבערז. דורך י. גאָלדשמידט

פרייז 20 סענט.

ארויסגעגעבען פון
פערלאַג ,פאָלקסבילדונג'
הויפט-פערקויף ביי דעם ,,ליטעראַרישען פערלאַג"
256 איסט בראָדוויי, ניואָרק
1915.

איך וויל דאָ אין קורצע שטריכען איבערגעבען מיינע חלומות פון א צוקונפטסשול, וואו די קינדערשע נשמה׳לעך זאָלען קענען בעקומען א פרייע פולע זעלבסטענטוויקלונג. איך זאג מיט א כיוון „חלומות״, אום מען זאָל ניט מיינען, אז איך פרעטענדיר און האָב בדעה צו געבען א פראָגראם פון רעפאָר־מען פאר דער געגענוואַרט.

* *
*

מיין ערשטער טרוים איז, דער קינדערגאָרטען און די קליינקינדערשול זאָלען איבעראל פערביטען ווערען אויף דעם הויזליכען אונטערריכט.

ס׳איז קיין ספק ניט, אז די גאַנצע בעוועגונג צו רעפאָר־מירען די ערציהונג, וואָס דער פועל־יוצא איהרער, צווישען אנדערע רעזולטאַטען, איז געוועזן די בעשאַפונג פון פעסטאַלאָצי־און פרעבעל־שולען און פון אנדערע עהנליכע אנשטאַלטען — אז אָט די גאַנצע בעוועגונג האָט געהאַט א טיעפע שטאַרקע ווירקונג אויף דער אויסבילדונג פון בעסערע ערציהערינס. איך האַלט אָבער פאַר א גרויסען אונגליק דאָס, וואָס די געזעלשאַפט איז אַלץ מעהר גענייגט צו בעטראַכטען די „יאַסלעס״ (פריוטען), דעם קינדערגאָרטען און די קינדערשול אַלס דעם אידעאַלען פלאַן פון ערציהונג. אין יעדער דיסקוסיע איבער די מעגליכקייטען פון דער פרוי צו אַרבייטען אינ׳ם געזעלשאַפט־ליכען לעבען ווייזט מען אָן, אז אָט דער ערציהונגס־פלאַן וועט בעפרייען די מוטערס פון דער השגחה איבער די קינדער — און

די קינדער פון דער שלעכטער ערציהונג מצד די מוטערס --- און וועט די פרויען געבען די מעגליכקייטען צו ארבייטען אויסער־האלב די ד׳ אמות פון פאמיליענלעבען. אנ׳אמעריקאנישע שריפטשטעלערין שלאגט פאר אלס א מיטעלוועג, אז יעדע פעדאגאגיש בעגאבטע מוטער זאל צו איהרע קינדער צוזעצען א גרופע פרעמדע קינדער און ערציהען זיי אלע צוזאמען. אבער וואס עס וועלען בעקומען אונטער אזעלכע פערהעלטניסען די אייגענע, דאס איז גענוג גוט בעקאנט פון יענע ארימע קינדער, וואס זענען אויסגעוואקסען אין ערציהונגס־אנשטאלטען, וואו זייערע עלטערן זענען געווען משגיחים, און פון די ארימע עלטערן, וועלכע האבען געליטען דערפון, וואס זיי האבען אונטער אט די פערהעלטניסען ניט געקענט גענוג אכטונג געבען אויף די אייגענע קינדער.

ס׳איז גאנץ ריכטיג, אז אונטער די איצטיגע פערהעלט־ניסען, מיט אנ׳אונגעהוירער צאהל מוטערס, וואס ארבייטען אויסער׳ן שטוב און וואס זענען שלעכט פארבערייטעט פאר זייערע פליכטען, --- זענען די פערשיעדענע פריוטען און דער קינדערגארטען געוועזן און זענען נאך אויך איצט פאר פיעלע קינדער א גליק. און א וואסער־ס׳איז טיפ פון א קינדערגארטען וועט אפשר שטענדיג נויטיג זיין אלס הילפסמיטעל, אין בעזונדערע פערהעלטניסען, צום ביישפיעל, ווען א קינד האט ניט קיין שפיעל־חברים, אדער ווען א מוטער האט ניט קיין חשק אדער קיין פעהיגקייטען אליין צו ערציהען. דאס שטאמט געוועהנליך דערפון, וואס די מוטער האט א צו־אונ־רוהיגען, א צו־ווילענסשוואכען, אדער א צו־מעלאנכאלישען כאראקטער.

אין א סך פאלען קען מען נאך אויך איצט מסכים זיין מיט דער מיינונג פון מערי וואלסטאנקראפט, ארויס־

געזאָגט נאָך מיט הונדערט יאָהר צוריק: „אויב די קינדער ווערען ניט ערמאָרדעט פון זייערע אונוויסענדע מוטערס פיזיש, דאַן געהען זיי אָבער צו גרונד פסיכיש דורך די אונפעהיגקייט פון די מוטערס צו ערציהען. די ערשטע זעקס יאָהר פון די קינדערס לעבען, די טייערסטע צייט, ווען עס ווערט בעשטימט די גאַנצע ענטוויקלונג פון זייער כאַראַקטער, לאָזען די מוטערס זיי איבער אויף די הענד פון דער דיענערשאַפט. אמאָל וואָלט אפשר גראַדע די פשוט׳ערע עהרליכערע דיענערשאַפט געהאַט א בעסערע ווירקונג אויף דעם קינדס ערציהונג, — ווערט אָבער אָט די ווירקונג בטל דורך די גראָבע בעהאַנדלונג געגען די שטוב־מענשען מצד די עלטערן. דערנאָך גיט מען די קינדער איבער דער שול, וועלכע דאַרף אויסוואָרצלען די שלעכטע זיטען זייערע, וואָס נור די וואַכזאַמע השגחה פון די מוטערס וואָלט גאָר לכתחילה געקענט פערהיטען פון זיי. די שול אָבער גע־ברויכט דערויף אַזוינע מיטלען, וואָס לעגען פון זייער זייט דעם יסוד צו אַלערליי מאוס׳ע געוועהנהייטען. אָבער וויל עס זענען נאָך דאָ א סך אַזוינע פאַלען, וויל עס וועלען נאָך אימער זיין מוטערס אָהן ערציהערישע פעהיגקייטען, וואָלט פונדעסטוועגען געוועזען א לייכטזין צו מיינען, אַז דאָס רוב פרויען קענען ניט אויסגעבילדעט ווערען אַלס ערציהערינס, ווען מ׳זאָל ווירקליך שטעלען די אויסבילדונג צו זיין א ערציהערין אַלס א נויטיגען פונקט אין דער פרוי׳ס ענטוויקלונג. צו בעשאַפען א נייעם דור ערצויגענע מוטערס, וואָס זאָלען צווישען אַנדערע זאַכען, בע־פרייען די קינדער פונ׳ם קינדער־גאָרטען סיסטעם, — דאָס איז איינע פון די אויפגאַבען פון דער צוקונפט. מען נעהמט ביי אונז, צום ביישפיעל, די קינדער שוין אינ׳ם עלטער פון צוויי־דריי יאָהר און מען זעצט זיי צוזאַמען אין סטאַדעס, מען לאָזט זיי ארבייטען נאָך איין פלאַן און מאַכען איינע און די זעלבע

קליינליכע, נאַרישע און אוננוציגע אַרבייט. דאָס הייסט ביי אונז — ערציהען מענשען, אין אמת אָבער מושטירט מען אויף אַזאַ שטייגער נור אויס אָנשטאָט לעבעדיגע מענשען — לייטמענע גולמ׳ס. ווער עס האָט אַלס קינד געשפּיעלט זיך אויפ׳ן ברעג ים, אָדער אין וואַלד, אין אַ געראַומען קינדער־צימער אָדער אויף אַ בוידעם, און האָט אויך אַנדערע קינדער אַזוי שפּיעלען געזעהען, דער ווייס, וואָס פאַר אַן׳אונגעהויער גרעסערן ווערט אַזאַ פרייעס שפּיעל האָט פאַר דער פערטיעפונג פון דער נשמה, פאַר דער אונטערנעהמונגסלוסט און פאַר דער פאַנטאַזיע פון קינד, אין־פערגלייך מיט די שפּיעלען און בעשעפטיגונגען, וואָס ערוואַקסענע אָרדנען פאַר איהם איין און האַקען איבער אינמיטען, ווען ס׳קומט די מינוט. אָנשטאָט צו געוועהנען די קינדער צו קענען זיך אַליין אונטערהאַלטען און פערברענגען די צייט אין דער איינזאַמקייט, ערציהט מען אין זיי דורך אָט די קינצליכע שפּיעלען אַ געוועהנהייט, צו אונטערהאַלטען זיך אין סטאַדעס — אַ געוועהנהייט וואָס איז איינע פון די סימנים פון גייסטיגער געמיינהייט, וואָס ברענגט די קינדער צו שאַפען איבעריגע זאַכען און זיך נאָך דערצו איינצורעדען, אַז דאָס זענען נוצליכע „אַרבייטען״! לערנען די קינדער צו פעראַכטען אַלץ וואָס ניט נויטיג, אַלץ וואָס פערדאַרבט, פערקינצעלט און מאַכט שווער דאָס לעבען; לערנען זיי, צו מאַכען דאָס לעבען איינפאַכער און צו זוכען זיינע גרויסע ווירקליכע ווערטען — אָט וואָס עס דאַרף זיין די אויפ־גאַבע פון דער ערציהונג. דאָס קינדערגאָרטען־סיסטעם איז, פערקעהרט, איינס פון די בעסטע מיטלען, צו ערציהען שוואַכע דילעטאַנטען און פער׳עקשנ׳טע סטאַדע־לייט!

האַלט מען אָבער אַז דער קינדערגאָרטען איז נויטיג אויף ווייטער אָדער אויך אין דער צוקונפט, דאַן דאַרף ער פאַר די קינדער זיין אַ פּלאַץ, וואו זיי זאָלען האָבען די זעלבינע פרייהייט

ווי קעצלעך אָדער הינטלעך, צו שפּיעלען זיך פאַר זיך אַליין און אַליין פון זיך עפּיס אויסצוטראַכטען, און וואו זיי זאָלען זיין פערזאָרגט מיט מיטלען, אויסצופיהרען זייערע שפּיעלען, און מיט חברים, צו שפּיעלען זיך מיט זיי. לאָז דערביי זיצען אַ קלוגע פרוי און אַכטונג געבען, אָבער אַריינמישען זיך זאָל זי נור דאַן, ווען די קינדער האַלטען ביי׳ם אָנטאָן אַ שאָדען זיך אַליין אָדער איינס דעם אַנדערן. לאָז זי זיי ווייזען דאָס און יענץ, דערצעהלען זיי אַ מעשה׳לע אָדער לערנען אַ פרעהליכען שפּיעל, אָבער אין אַלע איבריגע זאַכען דאַרף זי בלייבען לפנים גאַנץ פּאַסיוו, און דאָך אונערמיעדליך אַקטיו בעאָבאַכטען די כאַראַקטער־שטריכען, די נייגונגען און פעהיגקייטען, וועלכע ווייזען זיך קלאָר אַרויס נור אין אָט דער פרייער פאָרם פון שפּיעל. אויף אַזאַ׳ן אופן דאַרף אויך די מוטער אַכטונג געבען, ווי אַזוי די קינדער שפּיעלען זיך, ווי אַזוי זיי בעהאַנדלען זייערע שפּיעל־חברים, וואָסערע נייגונגען זיי ווייזען אַרויס בעת׳ן שפּיעל, און זאַמלען וואָס מעהר מאַטע־ריאַל, אַריינמישענדיג זיך וואָס װעניגער. די דאָזיגע לאַנג־דויערענדע, אַלזייטיגע, אָנגעשטרענגטע פּאַסיווע בעאָבאַכטונג פערשאַפט סוף כל סוף דער מוטער אַ מעהר אָדער ווענ יגער גענויע קענטניס פונ׳ם קינד; אינגאַנצען קען אַ מענש קיין מאָל ניט דערקענען דעם כאַראַקטער פונ׳ם צווייטען, עס מעג אַפילו זיין אַ מוטער, וואָס האָט איהר קינד דאָס לעבען געגעבען און שענקט עס איהם טאָג־טעגליך אויף־ס׳ניי. ס׳איז דאָ אַ גאַנץ ריכטיגע מיינונג, אַז פּונקט אַזוי ווי דאָס געבאָרען אַ קינד איז אַ צייכען פון פיזישער צייטינקייט, אַזוי איז דאָס ערציהען אַ קינד אַ סימן פון פּסיכישער צייטיגקייט. אָבער דורך זייער אונ־פעהיגקייט אַריינצוקוקען אין דער נשמה פונ׳ם קינד, פערבלייבען דאָס רוב עלטערן זייער גאַנץ לעבען אונצייטיג. זיי קענען זיין דורכגעדרונגען מיט די בעסטע פּרינציפּען, מיט דער גרעסטער

נעטרייקייט און איבערגעבענקייט זייער חוב, און צו דער זעלבער צייט — שטאַר־בלינד זיין נעגען דער נאַטור פון די קינדער, לגמרי ניט פערשטעהן דיווירקליכע אורזאַכען פון זייערע האַנדלונגען און די פערשיעדענע פערבינדונגען, וועלכע קומען פאָר צווישען געוויסע אייגענשאַפטען פון כאַראַקטער.

מיר׳ן דערמאָנען אייניגע פון די גרעבסטע טעות׳ן וואָס מען בעגעהט נעגען קינדער. אַ קינד, וואָס פערקוקט זיך נייגעריג אין אַ שפּיעגעל, בעשולדיגט מען אין קאָקעטעריי; אַ קינד, וואָס ענטפערט ניט, אָדער פאָלגט ניט, פאַר מורא, אָדער צומושט־קייט בעת מ׳ווענדט זיך צו איהם מיט שטרענגע אָדער אונפער־שטענדליכע ווערטער, רופט מען עקשן. אַ קינד, וואָס קען ניט ערקלערען זיינע האַנדלונגען אין אַזוינע קליינינקייטען, וואָס אפילו דערוואַקסענע פערלירען אין זיי אָפט דעם זכרון, אַזאַ קינד האַלט מען פאַר אַ ליגנער; און אויב דאָס קינד נעהמט עפּעס, ניט געפּרעגטערהייט, ווייל עס האָט נאָך ניט קיין בעגריף וועגען אייגענטום־רעכט, זידעלט מען עס: גנב! אַ קינד, וואָס זאָגט, דאָס ער ווייס, אַז ער איז שלעכט, נור ער וויל אַזוי זיין, — האַלט מען פאַר אַנ׳עזות־פּנים און אַ פערדאָרבענעם; בעת אין דער אמת׳ן בעווייזט דאָס גאָר גראַדע פערקעהרט אַזאַ זעלבסטבעוואוסטען כאַראַקטער, וואָס מען קען אויף איהם ווירקען אויפ׳ן בעסטען אופן. אויב אַ קינד, וואָס איז אַריינ־געטאָן אין זיינע געדאַנקען, פערגעסט די אַלטעגליכע קליינינ־קייטען, זאָגט מען אַז ער איז אַ תם. און ווען אַ קינד ווייזט אפילו אַרויס ווירקליכע עקשנות, ליגנערשאַפט אָדער פוילקייט, דאַן ווערען אָט די פעהלערען בעטראַכט פאַר אַ צולאָזענקייט, בעת אין אמת׳ן שטאַמען זיי גאָר אָפט פון אַנ׳אַנדער פעהלער, וואָס ליעגט פיעל טיעפער און וואָס מיט איהם גאָר דאַרף מען קעמפפען, אָדער אמאָל, פערקעהרט, ליעגט גאָר די אורזאַכע

אין אַ גוטע איינגענשאַפט פון כאַראַקטער, וואָס מען קען נאָך לייכט איבערפיהרען, ווען מ׳זאָל דעם פעהלער בעקעמפּפען מיט ניט געהעריגע מיטלען.

אָבער אַפילו יענע היינטוועלטיגע עלטערן, וואָס זענען שוין פעהיג אַריינצוקוקען אין דער נשמה פון זייערע קינדער בעסער ווי די טאַטעס און מאַמעס פון אַמאָליגער וועלט, זענען פונדעסטוועגען אויך ניט אימשטאַנד צו שטודירען דעם כאַראַקטער פון די קינדער, וואָס זענען שוין פון די צאַרטעסטע יאָהרען זייערע אַיינגעשפּאַנט אין יאָך פון דעם קינדערגאָרטען און דער שול. דערפון, וואָס די עלטערן פערשטעהן ניט זייערע קינדער, שטאַמען עס יענע אַלע טעות׳ן און פעהלערען, וואָס זענען אָפט די סבה פונ׳ם טיעפען תהום צווישען קינדער און עלטערן, וואָס פערביטערט איצט דאָס לעבען פון אַ סך פאַמיליען. נור די מוטער און דער פאָטער, וואָס זענען מסוגל טיעף צו אַכטען די אינדיווידואַליטעט פון זייערע קינדער און צו גלייכער צייט דאָס גאַנצע לעבען אונערמידליך צו בעאָבאַכטען זיי, נור אַזוינע עלטערן קאָנען אויסמיידען דעם געוועהנליכען טעות פון היינטיגער צייט, צו פערלאַנגען פון אַ דאָרנשטרויך וויינטרויבען. דאָס שטודירען מיט אַ טיעפזיכטיגען אויג די קינדערשע פּסיכאָלאָגיע ברענגט מיט זיך די עניות׳דיגע צופריעדענקייט, ניט צו וועלען שאַפען דאָרטען, וואו עס איז קיין שטאָף צום שאַפען ניטאָ, אָבער פעהיג צו זיין צו ענטוויקלען יענע איינגענשאַפטען, וואָס געפינען זיך שוין אין דעם קינד׳ס נשמה. און דאָס וועט אָבהאַלטען אַ סך עלטערן צו פערלאַנגען פון זייערע קינדער אַזוינע איבריגע זאַכען, וואו די ענערגיע געהט לאיבוד און וואָס פערשאַפט אומזיסטע יסורים סיי די עלטערן סיי די קינדער.

אָבער דאָס שטודירען די פּסיכאָלאָגיע פון אַ קינד, וואָס ווערט אָנגעהויבען פון זיין געבאָרען אָן און ווערט פאָרטגעזעצט

בעת זיין שפּיעלען, ביי זיין אַרבייט און זיין רוה; אַזאַ שטודיום, וואָס ווערט טאָג־טעגליך איבערגעחזר׳ט און אונטערזוכט, פערלאַנגט דעם גאַנצען מענשען. דאָס איז נור מעגליך פאַר אַ מענשען, וואָס האָט אונטער זיין השגחה ווייניג קינדער. אין סטאַדעס איז דאָס אונמעגליך, ווייל מאַסענווייז זענען די קינדער מעהר אָדער ווייניגער עהנליך איינס אויף דאָס אַנדערע, וואָס ס׳מאַכט די השגחה נאָך שווערער.

דער קינדער־גאָרטען איז נור אַ פאַבריק, און דאָס וואָס די קינדער לערנען דאָרטען צו „אַרבייטען״ לויט אַ פאַרטיגען מוסטער, אָנשטאָט צו קענען זייערע לייס־קוגעלעך לויט׳ן אייגענען געשמאַק, דאָס קען דיענען פאַר אַ טיפּישען ביישפּיעל פון דעם פּראָצעס, וואָס ס׳מאַכט דורך דאָס קליינע מענשען־מאַטעריאַל, ד. ה. דאָס קינד אַליין. פונ׳ם אונטערשטען פאַבריק־שטאָק (דער קינדער־גאָרטען) ווערען די אויסגעטאָקטע צאַצקעס אַרויפגעשיקט אויפ׳ן העכערען שטאָק (די שול) און פון דאַנען געהען זיי אַרויס — צוואַנציג אויפ׳ן טוץ!

דער צוועק אָבער פון דער שול־ערציהונג דאַרף זיין — גע־גענצווירקען מיט אַלע כחות דער דאָזיגער טוץ־אַרבייט, וואָס איז אַזוי שטאַרק אין דער מאָדע היינטיגע צייטען. דאָס שאַפען אַ וואָס מעגליך גרעסערע צאָהל אינדיווידועלע שול־מעטאָדען וואָלט אפשר געקענט פערקלענערן די אָגולנע פּראָדוקציאָן פון שאַבלאָן־מענשען.

כל זמן עס עקזיסטירען נאָך גרויסע שטעדט, מוז מען פאַר די אָרימע קינדער דאָרטען שאַפען די מעגליכקייטען, וואָס ס׳האָבען די דאָרפישע קינדער: צו מאַכען זיך שפּיעלזאַכען פונ׳ם וועלטעל וואָס אַרום זיי און אויסצופיהרען אין דער היימישער סביבה אמת׳ע „אַרבייט״, ניט די שפּיעל־„אַרבייט״ פון קינדער־גאָרטען, וואָס האָט קיין שום שייכות ניט מיט דעם

ערנסט פון דער ווירקליכקייט. אַ קלוגע מוטער אָדער לעהרערין נעהמט איבער פונ׳ם קינדערגאָרטען־סיסטעם פונקט אַזוי פיעל, וויפיעל ס׳איז נויטינ אויף אויסצולערנען די קינדער צו בעאָבּאַכטען די נאַטור און זייער אַרומיגע סביבה, אויף צו פערבינדען זייטענווייז זייער טעטיגקייט מיט אַ וואָסער־ס׳איז נוצליכען צוועק און זייער פערגעניגען מיט אַ וועלכען ס׳איז ערנסטען געדאַנק.

דער פרעבעל־פּרינציפּ: „לאָמיר לעבען פאַר די קינדער!“ דאַרף פערביטען ווערען אין אַנ׳אַנדער׳ן, מיט אַ רייכערן אינהאַלט: „לאָמיר די קינדער לאָזען לעבען!“.

און דאָס בעדייט אגב — בעפרייען די קינדער פון דער אויס׳חזר׳ן־דרעסירונג, פון די מעטאָדיק־פאָרמען, פון דעם סטאַדעס־יאָך אין יענע יאָהרען, ווען די שטילע פערבאָרגענע אַרבייט פון דער נשמה איז פונקט אַזוי וויכטיג, ווי דאָס וואַקסען פונ׳ם קערענד׳ל אין דער ערד! דאָס קינדערגאָרטען־סיסטעם אָבער איז גלייך צו דעם ווי מען לאָזט וואַקסען די קערנדלעך אויף אַ טעלער, וואו ער לאָזט זיך פאַנאַנדער אפילו גאַנץ שען — אָבער אויף אַ קורצע צייט.

די נשמות פון די דייטשען ווערען שוין אין קינדער־גאָרטען אויסגעמושטירט פאַר׳ן מונדיר, און בכלל מאַכט אומעטום די שול מיט איהר סטאַדע־און מיליטער־גייסט אַ וועג פאַר געזעלשאַפטליכער געמיינהייט און פערדאָרבענקייט. די מאָדערנע געזעלשאַפט דערגעהט אַזוי ווייט, אַז זי חזר׳ט אָפּט איבער די פערברעכענס פון אַלע פערגאַנגענע יאָהרהונדערטען, הגם אין פריוואַטען לעבען קענען זיך די היינטיגע מענשען אפשר זיין גאַנץ שענע לייט. וואָרום די גרויסע פערברעכער, ויאָס פיהרען נאָך זיך די מאַסע וואָלטען קיין מאָל ניט געקענט ברענגען די מאַסע אין בעוועגונג, ווען זי וואָלט לחלוטין ניט געווען ערצויגען

אלס מאסע, צו האַלטען זיך בלינד אָן די אַלגעמיין־אָנגענומענע געזעצען פון עהרע, אַלגעמיין־אָנגענומענע פאַטריאָטישע געפיהלען און קאָלעקטיווע בעגריפען פון פליכט און רעכט. דאָס קינד לערנט זיך אויס צו זיין געהאָרכזאַם זיין שול, לאָיאַל קעגען זיין קרייזעל חברים, און שפּעטער בנוגע צו זיין אוניווערזיטעט, זיין קאָרפּאָראַציע, זיין שטעלע --- ס׳לערנט זיך דאָס אויס פריהער נאָך איידער ס׳בעוויזט צו פערשטעהן, ווי צו פערהאַלטען זיך עהרליך צו די פאָדערונגען פונ׳ם אייגענעם געוויסען, צום אייגענעם געפיהל פון רעכט, צו די אייגענע פערלאַנגען און נייגונגען. ס׳לערנט זיך אויס צו קוקען דורך די פינגער, צו פערגלעטען און פערפוצען, צו פערלייקענען די חטאים פונ׳ם אייגענעם חבר׳שען קרייזעל, פון דער אייגענער קאָרפּאָראַציע, פונ׳ם אייגענעם פאָטערלאַנד.

דערפון קומען עס אַרויס אויף דער וועלט איהרע דרייפוס־אַפּערען און איהרע טראַנסוואַאַל־מלחמות.

וויל מען ערציהען מענשען און ניט קיין מאַסע, דאַן דאַרף מען ווירקליך אָננעהמען דאָס ערציהונגס־פּראָגראַם פונ׳ם גרויסען מלוכה־מאַן שטיין: „ענטוויקלען יענע אַלע אימפּולסען, נייגונגען, וואָס פון זיי הענגט אָב דער ווערט און די קראַפט פונ׳ם מענשען״. דאָס איז אָבער מעגליך נור, ווען מען לערנט דאָס קינד ווי מעגליך פריהער צו פערשטעהן די פרייהייט און די געפאַהר פון דער אייגענער בחירה, דאָס רעכט און די אחריות פונ׳ם אייגענעם ווילען, די תנאים און די אויפגאַבען פון די אייגענע נסיונות --- געראַדע אַלזאָ דאָס, וואָס דער קינדער־גאָרטען אַרבייט אונבעוואוסט אַנטקעגען דעם, און וואָס ס׳איז מעגליך אויסצופיהרען נאָר אין אַ היים. אַוועקשטעלען יעדען יחיד פנים אל פנים מיט זיין אייגענעם געוויסען --- דאָס איז דער בעסטער רעזולטאַט פון דער ערציהונג. און

דאָס שליסט בשום אופן ניט אויס די מעגליכקייט פאַר דעם זעלבען יחיד ביסלעכוויַיז, שריט פאַר שריט צו פיהלען דאָס גליק און דאָס בעדערפנים צו זיין אַ נוצליכער פרט, וואָס דיענט דעם כלל, אַ פריער אין דער־היים, דער־נאָך אינ׳ם חבר׳שען קרייזעל, אינ׳ם פאָטערלאַנד, און לסוף אין דער גאַנצער וועלט. דער אונטערשיעד איז נור, וואָס אין איין פאַל איז דער מענש אַ לעבעדיגע צעלע, וואָס ווירקט־מיט ביי׳ם אויפבויען לעבעדיגע פאָרמען, און אין אַנדער פאַל איז ער אַ ציעגעל, וואָס ווערט געברויכט אויף צום בויען מיט איהם!

אָבער דער קינדער־גאָרטען און די שולע שטעהען נידריגער פאַר דער אייגענער היים ניט נור בנוגע דער ענטוויקלונג פון דער פערזענליכקייט, נאָר אויך אין דעם פרט פון ערציהען דעם געפיהל. אין דעם געשלאָסענעם קליינעם קרייז קען דאָס געפיהל ווערען איניג און אויפריכטיג; דאָ קען זיך ענטוויקלען די צערטליכקייט דורך די נאַטירליכע האַנדלונגען פונ׳ם היימישען לעבען. דער קינדער־גאָרטען אָבער און שפּעטער די שולע רייסען אָב די קינדער פון די נאַטירליכע היימישע פליכטען און שטעלען זיי געוויסע פאָדערונגען, וואָס קענען אויסגעפיהרט ווערען בלויז אין סטאַדעס. דאָ טרעט דאָס קינד אַריין אין פיעל אויבערפלעכליכע פערהעלטניסען, און דערפון ווי־עדער איז דער פועל־יוצא --- אויבערפלעכליכקייט פון געפיהל. אָט דערין בעשטעהט עס טאַקי די גרויסע געפאַהר פון דעם צו־פריה אָנגעפאַנגענעם שול־לעבען, פונקט אַזוי ווי דאָס צו־איינזייטיגע היימישע לעבען איז געפעהרליך דערמיט, וואָס דאָרטען ווערט דאָס געפיהל שוין צופיעל קאָנצענטרירט, ווערט שוין צופיעל פערטיעפט.

אין די ערשטע צוועלף יאָהר פונ׳ם קינד שטעלט זיך איין דאָס געפיהל און עס בעקומט זיין ענדגילטיגע ענטוויקלונג, וואָס שפּיעלט די ענטשיעדענע ראָלע אויף דאָס גאַנצע לעבען.

דעריבער האָט די הויזליכע ערציהונג אין די דאָזיגע יאָהרען פונקט אזא וויכטיגע בעדייטונג, ווי דאָס לעבען פון די קינדער אין א געזעלשאפט פון גוטע חברים שפעטער, ווען זיי האָבען שוין אַריבערגעטרעטען דעם צוועלפיעהריגען עלטער. די גאנצע אינטעלעקטועלע ענטוויקלונג לויט די אויסגעצייכענטסטע מע־טאָדען, אלע סאָציאלע געפיהלען האָבען קיין שום ווערט ניט, אויב אין זייער יסוד ליגט ניט די ענטוויקלונג פון דעם אינדיווי־דועלען געפיהל. אום צו האָבען אין קאָפּ א ווירקליכען גלייכגע־וויכט, מוז מען ערגיץ־וואו אין קערפער אויך פערמאָגען א הארץ. און נור דער וואָס האָט זיך אויסגעלערנט צו ליעבען א קליינע צאָהל נאָהענטע מענשען מיט אזא טיעפער ליעבע, אז ער קען פאר זיי שטארבען, וועט אימשטאנד זיין צו לעבען שען פאר א סך.

* *

*

אָבער איך וואָלט וועלען אַריבערפיהרען א היים ניט נור דעם קינדער־גאָרטען, נאָר אויך די קליינקינדער־שולע. דאָרטען קאָן מען איינאָרדנען אזא אלזייטיגע השגחה, וואָס אין אנ׳אל־געמיינער שולע איז זי גאָר קיינמאָל ניט מעגליך; דאָרטען קאָן דאָס קינד בעפרייט ווערען פון אזא גייסטיגע שפייז, וואָס עס פערלאנגט ניט און וואָס ס׳איז איהם אין זיינע יאָהרען גאָר ניט נויטיג. אין דער הויזליכער שולע קען מען איין קינד אָנהויבען לערנען לייענען פריער, דאָס אנדערע שפעטער; בעפריעדיגען די ארבייטסלוסט פון איינעם און דעם חשק צום לעזען פונ׳ם אנדערן; מיטווירקען דער קערפערליכער ענטוויקלונג און דעם בקגרייפען דאָס אויסערליכע ווירקליכע לעבען דורך הויזליכע ארבייט, שפיעלען און שפאציערען אויף דער פרייער נאטור.

דעם אונטעררריכט דאַרף מען אָנהויבען נור דאַן, ווען דאָס קינד אַליין פערלאַנגט עטוואָס צו הערען אָדער עטוואָס צו טאָן, וואָס דערצו פאָדערען זיך קענטניסען. דעם קינד וועט אינצווייען לייכטער זיין צו 10 יאָהר לערנען דאָס, וואָס עס לערנט איצט צו אַכט יאָהר, און צו אַכט יאָהר דאָס, וואָס עס לערנט איצט צו זעקס, ווען עס וועט אָנהויבען לערנען מיט אַנ׳ענטוויקעלטער בעאָבאַכטונג און מיט אַ לעבעדיגער ארבייטסלוסט. אַ שולע קען קיינמאָל ניט אַריינדרינגען אין די אייגענאַרטיגע פסיכאָ־לאָגיע פון יעדען קינד בעזונדער; זי קען ניט איינאָרדנען קיין פערשיעדענע מעטאָדען פון אונטעררריכט פאַר די פערשיעדענע נאַטורען; זי איז ניט אימשטאַנד איינצושטעלען אַ ריכטיגע צוגעפאַסטע צייט פאַר׳ן לערנען דעם און דעם געגענשטאַנד און פאַר׳ן אויסרוהען פון איהם. די הויזליכע שולע אָבער מיט אַ קליינע גרופע גוט אויסגעוועהלטע חברים בלייבט אַלעמאָל דער בעסטער אופן פון אונטעררריכט. ווענדען די גאַנצע אויפמערק־זאַמקייט אויף צו ענטוויקלען די אינדיווידואַליטעט איז מעגליך נור דאַן, ווען מען זאָל לגמרי איגנאָרירען די שטונדען־צוטיילונגען און די פראָגראַמען. אַנדערש איז ניט מעגליך קיין ווירקליך־לעבעדיגער אונטעררריכט. וועגען די מעלות פון דער מאָדערנער שולע געגען דעם הויזליכען אונטעררריכט איז אפילו ניט ווערט צו רעדען. די „אָרדנונג״ פון דער שולע, איהר „מעטאָדע״, איהר „סיסטעם״, איהר „דיסציפלין״ — וואָס די פערטרעטער פון דער שולע שטעלען זיי אַרויס אַלס איהרע מעלות — זענען פון מיין שטאַנדפונקט לויטער פעהלער. געוועהנען אַ קינד צו ערפילען זיין פליכט, צו אַרבייט און רעגעל־מעסיגקייט, וואָס דאָס געהערט צו אַ געזונטער ערציהונג, קען די הויזליכע שולע דערגרייכען מיט אַ סך וועניגער געקינסטעלטע מיטלען, מען שטעלט אַרויס נאָך

אַנ׳אַנדער איינגעבילדעטע מעלה פון דער שולע, אַז דאָס קינד ווערט דאָרט אַ מיטגליעד פון אַ קליינער געזעלשאַפט, וואָס זי לערנט איהם סאָציאַלע פליכטען! אין אמת׳ן אָבער איז די היימישע סביבה די בעסטע ערציהערין פאַר סאָציאַלע פליכטען, דאָ איז די נאַטירליכע געזעלשאַפט, וואו דאָס קינד לערנט צו זיין טעטיג און צו העלפען איינס דעם אַנדערן.

דעם איינציגען אייגענטליכען ווערט, וואָס די שולע גיט — דאָס חבר׳שאַפטליכע לעבען — קען געבען אויך די הויזליכע שולע, נור אָהן די געפאַהרען פון אָט דער חבר׳שאַפט אין דער סטאַדע־שולע. מיט די דאָזיגע געפאַהרען מיין איך ניט בלויז די שלעכטע איינפלוסען, נור, קודם כל, די קאָלעקטיווע פערטעמפונג אונטער׳ן מיינונגס־דרוק פונ׳ם רוב, וואָס ס׳קומט פאָר אינ׳ם סטאַדע־לעבען; די מורא פאַר דער „אַלגעמיינער מיינונג״, פאַר׳ן חוזק־מאַכען, די מורא, וואָס דער יסוד פאַר איהר ווערט געלעגט שוין אין די פריהעסטע קינדהייטס־יאָהרען, ווען די צאַרטע נשמה׳לעך זענען אַזוי לייכט אָפען פאַר אַזוינע איינ־פלוסען. די קלענסטע אָבווייכונג פון דער אָנגענומענער מאָדע אין דער קליידונג, אינ׳ם געשמאַק, ווערט אָהן רחמנות אויסגע־לאַכט, און ווען מ׳וואָלט געמאַכט אַנ׳אַנקעטע איבער די ליידען פון די קינדער דורך די טיראַניי פונ׳ם חבר־לעבען, די טיראַניי, וואָס טרעט אַרויס דאָ אין האַרטערע, דאָ אין ווייכערע פאָרמען — דאַן וואָלט די איינרעדעניש, אַז אין אָט דעם פרט קען גאָר קיין בעסערע שולע ניט זיין, געוויס פערלאָרען דעם באָדען! דערצו קומט נאָך די שול־דיסציפלין, ביי וועלכע אַלע יונים האָבען איין פנים, און דריקט אויף דער פערזענליכקייט פון אויבען, בעת דער חברים־קרייז פרעסט זי פון אַלע זייטען.

די ערשטע ערציהונג מוז דעריבער האָבען דעם ציעל, צו שטאַרקען די אינדיווידואַליטעט. די גאַנצע ביאָגראַפישע

ליטעראַטור זאָגט כמעט איינשטימיג עדות דערויף, ווי וויכטיג עס איז, אַז די גלאַטשיג מאַכענדיגע „געזעלשאַפטליכע ערציהונג" פון דער שולע זאָל זיך ניט אָנהויבען צו פריה! דאָס וואָס אָט די ערציהונג הויבט זיך איצט אָן צו פריה, איז אויך איינע פון די אורזאַכען, פאַר וואָס „מיר טרעפען אזוי אָפט אזוי פיעל קלוגע קינדער, אָבער אויך אַזויפיעל, נאַרישע ערוואַקסענע מענשען".

כמעט אַלע גרויסע מענער און פרויען, וואָס זענען געווען זעלבסטשטענדיגע דענקער און זעלבסטשטענדיגע שאַפער, האָבען בעקומען זייער בילדונג טיילס גאָר ניט אין קיין שולע. אַ טייל פון זיי האָבען זיך אַליין שוין אַלס דערוואַקסענע מענשען גענומען צו בילדונג, אַנדערע האָבען זייער בילדונג ערוואָרבען ניט מיט אַמאָל, און ווידער אַנדערע — אין פערשיעדענע שולען. ס'רוב עלוים האָבען בעקומען זייער בילדונג דורך אַ צופאַל, דורך דאָס לעבעדיגע צוקוקען זיך צו אַלץ ארום, דורך אַ בוך, וואָס מ'האָט געלעזען בעהאַלטענערהייד, אָדער זוכענדיג און אויסקלייבענדיג אַליין דעם שטאָף פאַר זייער ענטוויקלונג.

געטהע'ס ערציהונג איז אין דעם פאַל אַנ'אידעאַלע, אויב מען זאָל ניט רעכענען דאָס ביסעל קפדנות מצד זיין פאָטער. ביי זיין מוטער'ס אַרבייטס־טיש לערנט ער די ביבעל; פראַנצויזיש לערנט ער פון אַ טעאַטער־טרופע; ענגליש — ביי אַ שפּראַך־לעהרער צוזאַמען מיט'ן פאָטער; איטאַליעניש — הערענדיג ווי מען לערנט עס זיין שוועסטער; מאַטעמאַטיק — ביי איינעם אַ הויז־פריינד. די מאַטעמאַטיק בענוצט געטהע גלייך: צוערשט ביי זיינע קאַרטען־אַרבייטען, שפּעטער ביי זיינע אַרכיטעקטור־צייכנונגען. די אויפזאַצען זיינע פיהרט ער אין דער פאָרם פון אַ קאָרעספּאָנדענץ אין פערשיעדענע שפּראַכען צווישען מעהרערע ברידער און שוועסטער, צושפּרייטע אין פערשיעדענע לענדער, און ער לערנט בהתמדה געאָגראַפיע פון רייזע־בעשרייבונגען,

אום צו קענען געבען די שילדערונגען זײַנע אַנ׳אָרטליכען קאָ־לאָריט! ער וואַנדערט אַרום מיט׳ן פּאָטער, לערנט זיך צו צוקוקען פערשיעדענע מלאכות, פיהרט אויס קליינע שליחות׳ן א. א. וו.

אָבער, — וועט מען טענה׳ן געגען דעם — ניט אַלע מענשען זענען דאָך געניעס, און געראַדע דער רוב, יענע אַלע, וואָס האָבען ניט קיין דייטליך אויסגעשפּראָכענע פעהיגקייטען, דאַרפען נויטיג די שולע. נאָר — צו גלויבט מען דען, אַז דער צוזאַמענהאַנג צווישען דער אָריגינאַליטעט און דעם אונרעגעל־מעסיגען שולבעזוך איז מעהר ניט ווי אַ צופאַל־זאַך?! וויפיעל דערשטיקטע אָריגינאַליטעטען האָט די שולע צו פער־צייכענען איהר חטאים־רייסטער! אויסערדעם קומט אויס לויט דער דאָזיגער טענה, אַז ביי אַנ׳אָרימאַן דאַרף מען נאָך צונעהמען דאָס לעצטע; דער וואָס בעזיצט ניט קיין אָריגינעלע פערזענליכ־קייט, ווערט אין דער שולע געצוואונגען צו פערלירען דאָס ביסעל אָרימקייט, ווס ער וואָלט קענען אָנרופען זיין אייגענס.

די אַמאָליגע שולע, מיט איהר חזר׳ן אויסוועניג אַ צוויי־דריי למודים, מיט איהרע ס׳רוב שלעכטע לעהרער, וואָס די שילער האָבען ביי זיי געקענט שלאָפען אָדער שטיפען, מיט איהר טרוקענעם לאַטיין־אונטערריכט, — אָט די שולע קומט אונז אויס ווילד. אָבער זי איז געוועזען װעניגער שעדליך פאַר דער פערזענליכקייט, איידער די איצטיגע שולע מיט איהרע גרינדליכע הכנות, מיט איהרע אינטערעסאַנטע לעקציעס, מיט איהרע פערפאָלקאָמטע מעטאָדען און אויסגעצייכענטע לעהרער, וואָס רוימען דעם שילער אָב יעדעס שטיינדעלע פון וועג און גרייטען איהם צו זיינע גייסטיגע שפּייז אַזוי געשמאַק, ווי ס׳איז נאָר מעגליך, אַפילו שוין צעקייט! און גראָד אָט די גוטע שולע לעגט מיט איהר איבערטריבענער פיעלזייטיגקייט דעם יסוד פאַר די נערוועז־צורודערונג פון אונזער צייט און דורך די גייסטיגע

אָבגעלאָזענקייט, וואָס הערשט דאָרטען, רופט זי ארויס די אַלע חסרונ:ת און צרות פון אונזער עפּאָכע.

דאָס שטילסטע, געהאָרכזאַמסטע קינד האַלט מען פאַר דאָס בעסטע שול־קינד. דאָס הייסט אַז די סאַמע שוואַכע און פאַרבלאָזע נאַטורען ווערען ארויסגעשטעלט פאַר אַ „מוסטער״, און אויף אַזאַ אופן ווערען שוין אין דער שולע פערפלאָנטערט און צעדרעהט די בעגריפען פון גוט און שלעכט. וואָס פאַסיוועו עס זענען דער גוף און די נשמה פון קינד, וואָס לייכטער עס לאָזט זיך דרעסירען, אַלץ בעסערע רעזולטאַטען ערוואַרט פון איהם, פון איהר שטאַנדפּונקט, די שולע. די אָנפיהרער פון שטי־פערייען, די פער׳עקשנ׳טע אינדיווידועלע און די איינזייטיג אָריגינעלע קינדער זענען אין דער שולע אמת׳ע מאַרטירער פאַר זייער טעטיגקייטס־לוסט, פאַר זייער ווידערשפעניגען גייסט און פאַר זייערע „משוגעת׳ן״. בלויז אַ בעשטימטער זאָרט לייכטע, ליעבענסווירדיגע, רייך־בעגאַבטע נאַטורען קענען דורכגעהן די שולע אייניגערמאַסען פערהיטענדיג זייער אייגענאַרטיגקייט, אין נאָך בעקומען דערצו אַ גוטען אַטעסטאַט פאַר פלייסיגקייט, גוטע מדות, אָרדנונג און פאָרטשריט.

אין דער אויסגעצייכענטער מאָדערנער שולע ווערט די צערטליכע, קינדערשע פערזענליכקייט אריינגעפרעסט אין ראַהמען, אָדער, ריכטיגער געזאָגט, זי ווערט אַרויסגעשליידערט אין ווינד און וואַלען, ווי אַ קליין שטיינדעלע אויפ׳ן ברעג ים. דאָ ווערט דאָס קינד געטראָפען פון איין וואַלענשלאָג נאָך דעם אַנדערן, טאָג פאַר טאָג און זמן פאַר זמן! אַ קלונג — דריי פערטעל שעה רעליגיאָן; אַ צווייטער — פונקט אַזוי פיעל געשיכטע; אַ דריטער — פונקט אַזוי פיעל האַנדאַרבייט; אַ פיערטער — פונקט אַזוי פיעל פראַנצויזיש; אַ פינפטער — ווידער אַזוי פיעל נאַטורוויסענשאַפט. אויף מאָרגען נייע למודים אין נייע קליינע

פאָרציעס. אויף נאָכמיטאָג — הויז־אויפגאַבען און שרייבענישען וואָס ווערען צוגעגרייט און פונאַנדערגעטיילט, און נאָכדעם מיט דער גרעססטער פּינקטליכקייט פעררייכט. פונקט אַזוי ווערען אויסגעפרעגט די געמאַכטע לעקציעס לויט דער בעסטער מעטאָדיק, נאָכדעם ווי די מוטער האָט זיי שוין אויסגעהערט אין דער היים. אונטער דער קלאַפעריי פון אָט די כוואַליעס ווערט בעטויבט דער מוח, ס'ווערען פערטעמפּט און פערשטומט די נשמות, אי פון די לעהרער, אי פון די שילער. אַפילו די לעבעדיגסטע לעהרער צאַפּלען זיך אין אַ פערשפּאַרטען שטייג פון פּאָדערונגען און איינרעדענישען, פון אונבעדינגטע „נויטווענידיגקייטען" און מעטאָדישע „פּרינציפּען". נור זעלטען ראַטעוועט ערגיץ איינער זיין נשמה, ווערענדיג אַ פאַלשטענדיגער סקעפּטיקער. אַנדערע מאַכען פון די קלייניגקייטען אַ גאַנצען וועזען, וואָס דערפון הענגט אָב דעם מענשענס גליק און לעבען. אַנדערע ווידער טוען נור און שטרעבען צו מאַכען פערענדערונגען אין קלייניגקייטען, האַלטען זיך עצות וועגען פערבעסערען נישטיגע פּרטים! אָבער יעדע טיפע ענדערונג — דאָס הייסט, יעדע רעאָרגאַניזאַציע, וואָס ריהרט אָן ניט די מעטאָדען, נור דעם פּרינציפּ — ווערט צושלאָגען אָן דעם סיסטעם, וואָס ווערט אונטערגעהאַלטען פון דער מלוכה: אָן דער אונטערטעניגקייט פון די עלטערען דעם דאָזיגען סיסטעם; אָן דער אונפעהיגקייט פון די פעדאַגאָגען, גוט אַרומצוטראַכטען און צו בעגרייפען די פאָלגען פון אָט דעם סיסטעם; אָן דער אַלגעמיינער מורא פאַר ראַדיקאַלע היילמיטלען.

דאָס ציעל פון דער שולע — ווי אויך פון דער פאַמיליע און געזעלשאַפט — דאַרף בעשטעהן דערין, אַז פערמעהרענדיג שטענדיג און פערגרעסערענדיג דעם מענשענס קראַפט און גליק, קעמפפענדיג אָהן אויפהער געגען אַלע שעדליכע איינפלוסען,

וואָס דריקען און שטיקען דאָס לעבען, זאָל זי שטרעבען און ווירקען צו ענטוויקלען אַלץ העכערע פאָרמען פון לעבען.

די איצטיגע שולע אָבער ווירקט גראָד געגען אָט דעם ציעל. ס׳איז אַ גרויסער טעות, ווען מען ברענגט די צאָהל פון די שולען, זייער אויסגעצייכענטען וויסענשאַפטליכען מאַטעריאַל און אַזוי ווייטער אַלס אַ ראיה פאַר דער בילדונג פון אַ פאָלק. די ענטשיידענע בעדייטונג האָט נור דאָס, ווי מען פיהרט אין דער שולע דעם אונטעררריכט, ווי מען געברויכט דעם וויסענשאַפטליכען מאַטעריאַל, וואָס פאַר אַ לימודים דאָרט ווערען געלערנט!

* *

*

פאַר דאָס קינד, ווי פאַר׳ן דערוואַקסענעם, איז ריכטיג געטהע׳ס וואָרט, אַז גליק איז די ענטוויקלונג פון אונזערע פעהיגקייטען. ביי דעם גרעסטענעם קינד קען מען פריה ענטדעקען, אין וואָס עס בעשטעהט זיינע פעהיגקייטען, און זיכער מאַכען זיין גליק דערמיט, וואָס מ׳וועט איהם געבען די מעגליכקייט צו ענטוויקלען זיי. אָבער עס גיט אויך אַלגעמיין־מענשליכע פעהיגקייטען, וואָס זענען אייגען יעדען נאָרמאַלען מענשען, און די ענטוויקלונג פון אָט די פעהיגקייטען קען איהם ברענגען זיין גליק. צו די דאָזיגע פעהיגקייטען געהערט, למשל, דער זכרון, וואָס דער היינטיגער מענש האָט איהם כמעט אינגאַנצען פערלאָרען. מיר שיטען טאָג־טעגליך אַש --- זאָגט מאַקס מיללער, --- אויף די גלוט פון די זכרונות, בעת די מענשען פון די פערגאַנגענע דורות וואָלטען געוועזן בכח צו בעהאַלטען אין זכרון די אוצרות פון אונזער היינטיגער ליטעראַטור! צו אָט די פעהיגקייטען געהערט אויך, צום ביישפיעל, די דענק־קראַפט, ניט אין דעם

זין פון פילאָזאָפישען דענקען, נור אין איינפאַכערען זין פון בעאָבאַכטען, מאַכען אויספיהרונגען און אורטיילען. און פריהער פון אַלץ איז דאָס געפיהל איינע פון די אַלגעמיין-מענשליכע פעהיגקייטען וואָס ווערען אונטערדריקט פון דער היינטיגער שולע.

די מיינונג, אַז מאַטעמאַטיק און גראַמאַטיק ענטוויקלען די פעהיגקייטען פון שכל, איז אין גרונד אַ פאַלשע איינרעדעניש. דאָס קומט ערשט פאַר דאַן, ווען מען האָט דערגרייכט אין אָט די למודים אַ העכערע מדרגה. אָבער ס׳איז ניטאָ קיין איין מענש, וואָס זאָל ערנסט קענען זאָגען, אַז די טעזען *) און היפאָטעזען (השערות), די זאַצען און פּראָבלעמען, די כללים און אויסנאַהמען פון דער מאַטעמאַטיק און גראַמאַטיק, וואָס האָבען אין זיין קינדהייט איהם בעלעסטיגט זיין מוח, זאָלען איהם מיטעלבאַר אָדער אונמיטעלבאַר ברענגען נוצען ביים בעאָבאַכטען די נאַטור אָדער די מענשען און העלפען איהם מאַכען אַפילו איין איינציגע אויספיהר, אַרויסטראָגען אַפילו איין איינציגען בעשלוס. און איך האָב פון מאַטעמאַטיקער און שפּראַכענפאָרשער געהערט די זעלבע אַפּיקורסות, וואָס איך זאָג דאָ אַרויס, אַז מאַטעמאַטיק און גראַמאַטיק, אויב מ׳לערנט זיי ניט ספּעציעל אַלס וויסענ־שאַפטען, דאַרפען בעשרענקט ווערען ביז דעם אויסערסטען מינימום. אויב איינער האָט פעהיגקייט און חשק צו מאַטעמאַ־טיק, דאַן פערשאַפט איהם נאַטירליך דאָס שטודירען די וויסענשאַפט פערגניגען דערמיט, וואָס זי ענטוויקעלט זיינע פעהיגקייטען נאָך אַ געוויסער ריכטונג; דאָס זעלבע איז אויך מיט דעם, וואָס איז פעהיג צו שפּראַכען־שטודיום. אָבער פאַר

*) אין דער לאָגיק הייסט עס אַזאַ געדאַנק, וואָס זיין אמת דאַרף ערשט בעוויזען ווערען דורך אַנדערע געדאַנקען.

די אַלע, וואָס האָבען ניט אַזעלכע ספּעציעלע פעהיגקייטען, האָבען די דאָזיגע למודים קיין שום בילדונגס־ווערט ניט, וואָרום די פעהיגקייטען צו בעאָבאַכטען נאַטור און מענשען, צו מאַכען אויספיהרונגען און צו אורטיילען, בלייבט פונקט אַזוי אונענטוויקעלט נאָכ׳ן לייזען די אויפגאַבען פון מאַטעמאַטיק און נאָכ׳ן אויסלערנען די כללים פון גראַמאַטיק, ווי פאַר דעם.

נור דאָס לעבען --- דאָס לעבען פון דער נאַטור און פון מענשען --- דאָס אַליין נור ערציהט פאַר דאָס לעבען.

אַלץ, וואָס די וועלט פון דער נאַטור און די וועלט פונ׳ם מענשען שטעלט פאָר אין פערשיעדענע לעבענס־פאָרמען, אין שענהייטס בילדער, אין אופנים פון ארבייט און אינ׳ם גאַנג פון די ענטוויקלונגס־פּראָצעסען, דאָס אַלץ, קאָן מיט דער הילף פון דער נאַטורוויסענשאַפט, געאָגראַפיע, געשיכטע, קונסט און ליטעראַטור, געבען ווירקליכע ווערטען פאַר׳ן זכרון, קען לערנען דעם פערשטאַנד צו בעאָבאַכטען, צו אונטערשיעדען און צו אורטיילען, קען אָנוואַרימען דאָס געפיהל און מיט זיין שטאַרקער וואַרימקייט דעם גאַנצען פערשיעדענאַרטיגען שטאָף אין יענע איינהייט צוזאַמענשמעלצען, וואָס זי אַליין הייסט נור בילדונג. ווירקליכקייטען -- אָט דאָס איז, מיט איין וואָרט, דאָס, וואָס הויז און שולע דאַרפען געבען די קינדער אין גרויסע, רייכע, וואַרימע שטראָמען, און ניט פערהאַלטען די דאָזיגע שטראָמען מיט קיין שום קאַנאַלען און דאַמבעס פון מעטאָדיק, סיסטעמאַטיק, איינטיילונגען אויף קורסען און עקזאַמענס.

ס׳האָט ביי מיר נאָך קיין מאָל ניט געטראָפען, אַז איך זאָל לייענען אַ פּעדאַגאָגישען פּלפּול און די שענע ווערטער: „זעלבסטשטענדיגקייט״, „אינדיווידועלע ענטוויקלונג״, „פרייע בחירה״, זאָלען מיר ניט דערמאָנען אין דער מוזיק פון די מענשען־פרעסער בשעת זיי בראָטען אויפ׳ן פייער זייערע מענשען־

קרבנות. וואָרום ווי עס קומט צו דער פּראַקטיק — דאַן זענען די אָנמערקונגען און די אויסנאַהמען, וואָס דער פאָרשטעהער פון יעדען למוד וויל צונעבען, פּשוט לעבערליך מיט זייער נישטיגקייט אין פערגלייך מיט די הויכע פּרינציפּען, וואָס קלינגען אונז אַרויס פון די דאָזיגע פּעדאַגאָגישע מעטאָדעס. סוף כל סוף ווערען די קינדער ווייטער געבראַכט פאַר קרבנות די בילדונגס־אידעאַלען, די פּעדאַגאָגישע סיסטעמען און די עקזאַמענס־פאָדערונגען, פון וועלכע מ׳האָט קיין מוט ניט אָבצוזאָגען זיך.

די אייבּינגע זינד פון דער שולע גענען די קינדער איז דאָס, וואָס זי רעדט שטענדיג וועגען דעם קינד. למשל: האַנד־ווערק און קונסט־האַנדאַרבייט האָט געוויסע גוטע ווירקונגען אויף דאָס קינד; בכן דאַרף די האַנדאַרבייט אַריין אין דער שול־פּראָגראַם און אַלע קינדער דאַרפען פון איהר בעקומען נוצען. אָבער — עס גיט ׳קינדער, וואָס פאַר זיי איז די האַנדאַרבייט פּונקט אַזאַ דערווידערדיגער און אונניצליכער צוואַנג, ווי לערנען לאַטיין. דאָס קינד, וואָס וויל זיין אַריינגעטאָן אין בוך, טאָר ניט געצוואונגען ווערען צום האַנדווערק, פּונקט ווי מען טאָר ניט צווינגען צו ליטעראַטור דאָס קינד, וואָס פיהלט זיך גליקליך ביים הובעל־באַנק!

אַלע רייד וועגען „האַרמאָנישער אויסבילדונג״ דאַרפען אָבגעשיקט ווערען אַהין, וואו ס׳איז זייער פּאַסיגסטער אָרט, — אין די פּעדאַגאָגישע קיך־וויסענשאַפט. האַרמאָנישע ענטוויקלונג איז געוויס דער שענסטער רעזולטאַט פ״ן אַ מענשענס בילדונג. אָבער אַזאַ ענטוויקלונג קען דערגרייכט ווערען בלויז דורך די אייגענע בחירה. וואָרום זי פאָדערט האַרמאָניע צווישען די אייגענע פעהיגקייטען פון׳ם אינדיווידיואום, און ניט האַרמאָניע לויט׳ן רעצעפּט פון דער פּעדאַגאָגיק. די שולע האָט צו דעם קיין שייכות ניט.

איינצעלנע רעפאָרמען אין דער היינטיגער שולע האָבע קיין שום בעדייטונג ניט, כל זמן ס׳ווערט דורך זיי בעוואוסטזיניג ניט פאָרבערייטעט יענע גרויסע איבערקערענים, וואָס זאָל חרוב מאַכען די גאַנצע איצטיגע ערציהונגס־סיסטעם און זאָל פון איהר ניט איבערלאָזען אַ שטיין אויף אַ שטיין. יע, ס׳וואָלט געמוזט קומען אַ פּעדאַגאָגישער מבול, וואָס נאָך איהם זאָלען בלייבען געראַטעוועט אין דער נייער נח׳ס תבה נאָר: מאַנטיין, רוססאָ, ספּענסער און די נייע קינדערפּסיכאָלאָגישע ליטעראַטור! און ווען די תבה וואָלט זיך דאַן אָבשטעלען אויף דער יבשה, וואָלטען די מענשען ניט קיין שולען געבויט, נאָר וויינגערטנער געפלאַנצט, וואו די לעהרער וואָלטען געהאַט די אויפגאַבע „אויפצוהויבען די וויינטרויבען צו די ליפּען פון די קינדער״, אָנשטאָט צו נעהרען די קינדער, ווי איצט, מיט׳ן קולטור־זאַפט, וואָס איז שון הונדערט מאָל צומישט מיט וואַסער!

די שולע האָט נור איין גרויסען ציעל: זיך אַליין אָבצוּשאַפען און אָנשטאָט דעם סיסטעם און די געקינסטעלטע פּלאַנען צו דערלאָזען די הערשאַפט פון זעלבסטשטענדיגקייט, פון לעבען און גליק.

שוין פון קינדער־גאָרטען אָן איז איצט דאָס קינד, ווי געזאָגט, נור אַ מאַטעריאַל, וואָס ווערט פאָרמירט דאָ מיט בייזע, דאָ מיט פריינדליכע הענד. וואָרום אַפילו די וויכסטע, די בעשיינפערליך פרייעסטע מעטאָדע פיהרט צו איינזייטיגקייט ביי די זעלבע אַרבייטען, די זעלבע איינדריקען, דער זעלבער דיסציפלין, טאָג פאַר טאָג, יאָהר פאַר יאָהר. און, אויסערדעם, אַזוי ווי די שול טיילט קיין מאָל ניט איין איהרע קלאַססען לויט דעם טעמפּעראַמענט און לויט די פעהיגקייטען פונ׳ם קינד, נור לויט זייער עלטער און זייערע ידיעות, ווערען דעריבער די פעהיג־ערע קינדער פער׳מִשפּט צו אונערטרעגליכער לאַנגווייליגקייט

און צו פטר'ן אָהן א סוף צייט, וואַרטענדיג אויף די אַנדערע אָבגעשטאַנענע.

שוין ביי'ן סאַמע אָנפאַנגס־אונטערריכט דאַרף מען אויסנוצען די זעלבסט־בעאָבאַכטונג און די זעלבסט־טעטיגקייט פונ'ם קינד אַלס ערציהונגס־מיטלען און לייט־פאָדים, פאַר דעם לעהרער אין זיין בעאָבאַכטען דאָס קינד.

אויב די דאָזיגע בעאָבאַכטונג וואָלט געווען א טיעפע, דאַן וואָלט מען פון איהר קענען אַרויסדרינגען ניט אַלגעמיינע כללים, נור לויטער בעזונדערע פרטים. איין קינד דאַרף זיך פערנעהמען מיט לעזען אָדער מיט ספּאָרט אָדער האַנדאַרבייט אין א גאַנץ פערשיעדענעם מאַסשטאַב, איידער דאָס אַנדערע קינד; איין קינד קען פריהער דערגרייכען די מעגליכקייט צו געניסען די בילדונגס־מיטלען פון בעזוכען מוזעען און מאַכען רייזען (אַמבעסטען צופוס) און א. וו., און אַנ'אַנדער קינד — שפּעטער. דאַן וועט די מאָס נויטווענדיגע למודים בעגרענצט ווערען ביז צום מינימום. וואָרום יעדער מענש דאַרף גאָר ניט האָבען קיין פעק מיט למודים, אום צו וויסען אין לעבען, וואו איין און וואו אויס. גוט לייענען און ריכטיג אַרויסרעדען די קלאַנגען; שרייבען מיט ביידע הענד; מאָלען איינפאַכע זאַכען, אַזוי, אַז מ'זאָל זיך קענען פערשטעהן אַזוי גוט אויף בילדער שריפט ווי אויף בוכשטאַבען־שריפט, ווייל דאָס א'ז א קונסט, וואָס מ'דאַרף גאָר ניט האָבען דערצו קיין קינסטלערישען טאַלענט; ווייטער, פּראַקטישער אונטערריכט פון געאָמעטריע, וואו עס פאָדערט זיך מעהר אויג, ווי קאָפּ. די פיער כללים פון אַריטמעטיק או דעצימאַלבּרוך — (צעהנטעל־תשבורת); געאָגראַפיע אַזוי פיעל מ'זאָל זיך קענען אָריענטירען אין א קאַרטע און אין א צייט־טאַבעלע; נאַטור־וויסענשאַפט אין אַזא מאָס, אַז מ'זאָל האָבען א גרונד־בעגריעף וועגען די איינפאַכסטע פאָדערונגען

פון היניענע; און לסוף די ענגלישע שפּראַך, וואָס איז נויטיג אינ'ם וואַקסענדער פערקעהר מיט דער גאַנצער וועלט. דאָס אַלץ איז נויטיג און גענוג פאַר'ן קינד, אום עס זאָל זיך קענען אַליין פונאַנדערקלייבען אין ביכער און אין לעבען. נאָך בעסער וואָלט געווען, ווען מ'וואָלט דערצו נאָך אויסלערנען פעררריכטען אַ זאָק, צונעהען אַ קנעפּעל און אריינשלאָגען אַ טשוועק.

אין דער ווייטערדיגער בילדונג פונ'ם קינד דאַרף אויך ליגען דער פרינציפּ צו לערנען איהם נור דאָס, וואָס איז אַמנויטיגסטען פאַר זיין ענטוויקלונג, פאַר זיין גליק. דאַן איז די בילדונג ווי אַנ'אויסגעהאַפּטע בעצירונג אויף אַנ'איינפאַכען בגד. און אָט די אויסהאַפּטונג בעקומט איהר גאַנצען ווערט דורכדעם, וואָס דער מענש האָט זי געמאַכט אַליין מיט די הענד, אָבער ניט לויט בעשטימטע פאַבריק־מוסטערן מיט דער מאַשין.

בשעת עס וועט געלעגט ווערען דער אָנגעוויזענער, פאַר אַלעמען גלייכער, יסוד, דאַרף מען געבען די קינדער די מעגליכקייט צו פערטיעפען זיך אינ'ם יידישען פאַסטוכער־לעבען פונ'ם תנ"ך, אינ'ם לעבען פון די גריכישע און צפון־אייראָפּייאישע געטער און העלדען אינ'ם לעבען פון די פאָלקס־לעגענדען און פון דער נאַציאָנאַלער געשיכטע, אָבער נור דורך די ביכער, וואָס די קינדער בעקומען צום אונטערהאַלטונגס־לעזען. ביי היינטיגען טאָג אָבער מאַכט מען פון דאָס אַלץ לויטער שול־למודים.

וויבאַלד אַז דער יסוד איז איינמאָל אַוועקגעלעגט, דאַן וועט די שולע פון דער צוקונפט — וואָס דאַרף זיין די שולע פאַר אַלעמען — די אַלגעמיינע בילדונג פאָרטזעצען, אָבער לויט אַ פּראָגראַם, וואָס איז צוגעפּאַסט פאַר יעדען אינדיווידואום. אין אין דער שולע, וואָס איך טרוים וועגען איהר, וועט ניט זיין ניט קיין אַטעסטאַטען, ניט קיין בעלוינונגען; עס וועט ניט זיין קיין אַנדערע „צייטיגקייט־עקזאַמענס", ווי נור דורך געשפּרעכען.

ביי אַט די געשפּרעכען װעלען ביי די עקזאַמענאַטאָרען האָבען אַנ־ענטשיעדענע בעדייטונג ניט פעדאַנטישע קליינינקייטען, נור די גאַנצקייט פון דער בילדונג, די אַלגעמיינע קענטניסען. צו דעם דאָזיגען צוועק װעלען די לעהרער אַרומשפּאַצירען מיט די קינדער אויף דער פרייער נאַטור, אום דאָ רוהיג צו ערפאַהרען, װאָס די קינדער װייסען פון דער נאַטור, פון די מענשען, פון די פער־גאַנגענע צייטען און פון דער איצט־צייט.

און דעם אונטערריכט, װאָס האָט אָט דעם ענדציעל פון דער בילדונג, װעט דער לעהרער פיהרען פונקט פערקעהרט ווי איצט. דער לעהרער װעט לאָזען די קינדער אַליין מאַכען אייגענע בע־אָבאַכטונגען; ער װעט די שילער װייזען דעם װעג ביים אויס־קלייבען ביכער און דעם אופן, ווי מ׳דאַרף אַרבייטען, אָבער ער װעט זיי ניט געבען צוערשט זיינע אייגענע בעאָבאַכטונגען, אורטיילען און קענטניסען אין דער פאָרם פון לעקציעס. פאַרטיגע בעאָבאַכטונגען און עקספּערימענטען. אַמאָל קען דער לעהרער פערלאַנגען פון דעם שילער אַ ניט פאַרבערייטעטען מונדליכען אָדער שריפטליכען רעפעראַט, כדי צו דערגעהן, ווי װייט גרינדליך זענען די ידיעות פונ׳ם שילער אין דעם למוד; אַנ׳אַנדערס מאָל, װען ער האַלט דעם שילער פאַר גענוג ענטוויקעלט דערויף, קען ער איהם געבען אַלס בעלוינונג פאַר די זעלבסטשטענדיגע אַרבייט, אַ צוזאַמענפאַסונג, אַנ׳אַלגעמיינעם איבערבליק איבער דער אויפגעגעבענער װיסענשאַפט. דערצעהלען אַנ׳איינדרוק, װאָס דערוואַרימט און װעקט; לסוף, קען ער פאָרנעהמען עקספּע־רימענטען, לויט דעם אייגענעם װאונש פון די שילער. אָבער די הויפּט־אַרבייט פון דעם לעהרער װעט בעשטעהן דערין, צו לערנען דעם שילער מאַכען זיינע אייגענע בעאָבאַכטונגען, צו לייזען זיינע אייגענע אויפגאַבען און צו געפינען זיינע אייגענע הילפס־מיטלען — אין ביכער, לעקסיקאָנען, קאַרטען און

רעסגלייכען; זעלבסטשטענדיג בייצוקומען זיינע שווירינקייטען און אויף אזא אופן צו דערגרייכען דעם איינציגען מאָראַלישען לוין פאר זיין מיה: א פערברייטערטען פערשטאַנד, קרעפטען, וואָס ער, דער שילער, האָט ערצויגען אין זיך דורך אייגענעם קאַמפף.

ניט דער שילער, וואָס זיצט און הערט און זעהט די ער־קלערונגען און עקספּערימענטען פונ׳ם לעהרער, קען זיך אויס־לערנען בעאָבאַכטען נאַטור און מענשען; ניט דער שילער, וואָס זיין שרייב־העפט ווערט אויסגעבעסערט מיט דער שטרענגסטער גענויאיגקייט לערנט זיך אויס שרייבען; און ניט דער, וואָס פיהרט פינקטליך אויס גאַנצע סעריען מאָדעלען פון האַנד-ארבייט, קען זיך אויסלערנען מאַכען א וואָסער־ס׳איז געצייג פאר דער אלטעגליכער ארבייט! געבען דעם שילער די מעגליכ־קייט אליין צו מאַכען ערפאַהרונגען; אליין צו געפינען די אָנגע־דייטע פעהלער; אליין אויסצוטראַכטען זאַכען, וואָס דאַרפען זעלבסטשטענדיג אויסגעפיהרט ווערען, --- איבערהויפּט ניט צו פעררינכטען איינצעלנע קליינינקייטען, סיידען די פעהלער זענען שוין צו גרויס, אז זיי קענען אָבנעהמען ביי׳ם שילער פיעל צייט אויף אליין צו פעררינכטען; געבען דעם שילער די מעגליכקייט, זעלבסט־שטענדיג זוכען צו געפינען די ריכטיגע, די פּאָלקאָמענע מיטלען, ווי אזוי מ׳דאַרף ארבייטען און אויסדריקען די געדאַנקען, --- אָט דאָס איז ערציהונג, אָט דאָס איז בילדונג!

די לעהר-ביכער ווערען אלע זיין פול מיט קראַפּט און לוסט. די כרעסטאָמאַטיע וועט פערשווינדען און די יוגענד וועט בעקומען אין האַנד די גרויסע ביכער, די אָריגינאַלען, פער־שטעהט זיך, אין בעאַרבייטונגען, אויב זיי ווערען בעלעסטיגט זיין מיט א סך איבעריגע פּרטים. די שול־ביבליאָטעק וועט זיין דאָס גרעסטע, שענסטע און וויכטיגסטע לעהר־צימער, און דאָס

אַרויסגעבען ביכער פון דער שולע וועט זיין אַ וויכטיגער טייל פון דער לעהר־טעטיגקייט.

איך שטעל מיר פאָר יעדע צוקונפטס-שולע ארומגערינגעלט מיט אַ גרויסען גאָרטען, וואו דאָס געפיהל פון שענקייט זאָל קענען געפינען זיינע אונמיטעלבארסטע שפּייז, ווי עס איז שוין דער פאַל יעצט אין פערשיעדענע שולען. די קינדער וועלען אַליין פלאַנצען די בלומען אין דער שולע און אין דער היים, אַריינ־נעהמען זיי דערנאָך אין שטוב, אום צו בעפוצען דעם „פענסטער־גאָרטען״, וואָס וועט ווינטער זיין אין אַלע שול־צימערן. דאָס וועט דאַן זיין דער נאַטירליכסטער אופן, ווי אַזוי צו מאַכען דעם איינפאַכסטען פון אַלע שענהייטס־גענוסען פאַר אַנ׳אַלגעמיינע בעדערפעניס.

דורך בוכבינדעריי, סטאָלעריי און אַנדערע מלאכות, פונקט אַזוי ווי דורך גערטנעריי און ספּאָרט וועט מען דאַן בע־קומען די נאַטירליכע גימנאַסטיק, וואָס האָט אַ פיעל גרעסערע ערציהונגס־בעדייטונג איידער די מעטאָדישע גימנאַסטיק. די איינזייטיגקייט און צוועקלאָזיגקייט פון דער מעטאָדישער גימנאַסטיק איז פאַר די יוגענד אַ פּיין. זי דאַרף נאָר פאָרקומען אין די טעג, ווען דאָס שלעכטע וועטער מאַכט אונמעגליך קערפּערליכע איבונגען אונטערן פרייען הימעל. געוויס קאָן די גימנאַסטיק ווערען לעבעדיגער, ווען מ׳זאָל זי פערבינדען מיט פיזיאָלאָגיע און היגיענע, פונקט אַזוי ווי די מאַטעמאַטיק ווערט אינטערעסאַנטער, ווען מ׳פערבינדט זי מיט האַנד־אַרבייט און צייכענען. אָבער קיינמאָל קענען זי ניט פערגלייכט ווערען מיט דעם ווערט, וואָס ס׳האָט די נאַטירליכע פרייע בעוועגונג.

צוזאַמען מיט׳ן גאָרטען וועט די צוקונפטס־שולע האָבען אין הויז אַ זאַל און אויסער׳ן הויז אַ ספּאָרט־פּלאַץ פאַר טאַנצען אוןווירקליך פרייע שפּיעלען, דאָס הייסט אַזוינע, וואו נאַכדעם,

ווי די קינדער האָבען זיך שוין אויסגעגערנט די שפּיעלען, זאָל מען זיי איבערלאָזען אַליין. אַ שפּיעל, וואָס פיהרט זיך שטענדיג אונטער די אויפזיכט פון לעהרער, ווערט אַ נאָכקרימענים.

און פונקט ווי אמאָל ביי די גריכען, וועט דאָס ציעל פון דער פיזישער ערציהונג זיין ניט בלויז די ענטוויקלונג פון קראַפט, נור אויך די אויסבילדונג פון שענקייט.

דורך פערשיעדענע מלאכות און גאָרטען־אַרבייט וועט אין דער מאַטעמאַטיק און פיזיק אין אַ סך פאַלען פערשפּאָרט זיין צונויפצושטעלען פאַרטיגע לעקציעס פאַר די קינדער, נור לאָזען זיי אַליין מאַכען ענטדעקונגען. לויט דער אויס׳חזר׳ן־מעטאָדע דערוויסט זיך דאָס קינד, אַז דער קערנדיל וואַקסט אין וואַרימקייט און פייכטקייט. לויט דער ערציהונגס־מעטאָדע זייהט דאָס קינד אַליין דעם קערנדיל און זעהט, וואָס עס קומט פאָר. אַפילו איצט שוין טוט מען אזוי אין איינינע שולען, אָבער נור אַלס בעוויז פאַר אַ פריער געגעבענעם כלל. דערין טאַקי בעשטעהט גראַדע דער טעות פון דער מאָדערנער שולע, וואָס אָנשטאָט צו געבען דעם קינד צייט און געלעגענהייט, אַליין פון די אייגענע פּראַקטישע בעאָבאַכטונגען ארויסצוגעפינען און אויפצושטעלען די כללים, נעהמט זי זיך צו בעשטעטיגען מיט אילוסטראַציעס איהרע שוין פאַרטיג־געגעבענע כללים.

אין דעם צוקונפטיגען שול־בנין וועט גאָר ניט זיין קיין קלאַסען־צימערן. אָבער דאָ וועלען זיין פערשיעדענע זאַלען מיט אַ רייכען מאַטעריאַל פאַר פערשיעדענע למודים, און נעבען זיי אויך אַרבייטס־צימערן, וואו יעדערער וועט האָבען זיין בעשטימטען פּלאַץ פאַר זיינע זעלבסטשטענדיגע בעשעפטיגונגען. געמיינזאַמע פערהערעניסען קענען פאָרקומען נור דאַן, ווען אַ גרעסערע צאָהל שילער איז גרייט און פערלאַנגט פערהערט צו ווערען אין דעם זעלבען למוד, אָבער יעדער קען זיך מעלדען צום

פערהערען אונאבהעניג איינער פונ׳ם אנדער׳ן. אין יעדען צימער און אויך אין דרויסען פונ׳ם שול־בנין וועלען ארכיטעקטור און דעקאָראַציע צוזאַמען שאַפען אַ שענעם גאַנצען בילד. און די פריישטעהענדיגע קונסט - ווערק, וואָס וועלען אויסערדעם בעפוצען די שולע, וועלען טיילס זיין אָריגינאַלען, טיילס אָבגע־גאָסענע סטאַטוען און קאָפּיעס פון בעריהמטע אָריגינאַלען.

נור אויף אַזאַ אויפן וועט געוועקט ווערען דאָס קונסט־געפיהל, אָבער ניט דורך דירעקטען אונטערריכט וועגען קונסט, זאָל זיין אין דער שולע אָדער אפילו דורך בעזוכען מוזעען. די ליעבע צו קונסט ערוואַכט נור דורכדעם, וואָס מען איז אַרומ־גערינגעלט מיט קונסט־ווערק, וואָס מ׳נעהמט זיי אויף, מען בעגרייפט זיי רוהיג און פריי. פערלויפט מען אָבער אפריהער דאָס שטילע לאַנגזאַמע וואַקסען פון דער ליעבע צו קונסט דורך ביכער־אונטערריכט, דאַן מאַכט מען מוטנע אפילו דאָס וואַסער פון אָט דעם לעבעדיגען קוואַל. דאָ, אַזוי ווי אומעטום, צושטערט דאָס אַריינדרומלען אין קאָפּ די פריידע פון די אייגענע ענטדעקונגען: דער וואָס ווערט שטענדיג אַרומגעפיהרט פאַר׳ן האַנד, פערלירט גראַדע די פעהיגקייטען אַליין צו זעהן מיט די אייגענע אויגען. בנוגע צו קונסט, ווי בנוגע צו ליטעראַטור און רעליגיאָן, איז יעדער אונטערריכט שעדליך, כל זמן די יוגענד האָט אַליין ניט אויסגעקליבען עפּיס דערפון אַלס אַ ספּעציעלע וויסענשאַפט. פאַרטיגע בוך־קענטניסען מאַכען טויט; דאָס אייגענע דורכפיהלען מאַכט לעבעדיג. אָבער די וואָרצלען פונ׳ם געפיהל קענען לייכט געשעדי׳גט ווערען.

וואָס איז שייך די מוזעען־בעזוכען אונטער דער השגחה פונ׳ם לעהרער, זענען זיי ערשט דאַן נוצליך, ווען דער שילער האָט שוין זעלבסטשטענדיג געמאַכט זיינע ענטדעקונגען. אָט דאָס דאַרף דער לעהרער מיטהעלפען. ביי׳ם לערנען די געשיכטע

פון גריכענלאַנד, למשל, זאָל ער פאָדערן פון דעם שילער אַ שילדערונג פון די גריכישע סקולפּטאָרען, וואָס מ'קען זיי געפינען אין דעם און דעם מוזעאום; ביים לייענען צ. ב. וועגען די מלחמות פון האָללאַנד פאַר איהר בעפרייאונג — אַ בעשרייבונג פון די האָללענדישע בילדער און אַז. וו. ערשט נאָכדעם, ווי דער שילער האָט אויף אַזאַ אופן אליין אלץ בעטראַכט און בעאורטיילט, וועט אַ סינטעז*) פון זיינע ערפאַהרונגען ביים בעזוכען מוזעען ברענגען נוצען. דאָס גילט אויך בנוגע נאַטורוויסענשאַפטליכע, היסטאָרישע און עטנאָגראַפישע מוזעען, וואו דאָס אַרומפיהרען אין זיי גרופּענווייז ברענגט זעהר קליינע רעזולטאַטען פאַר יענע קינדער, וואָס האָבען נאָך פון פריהער אליין ניט געמאַכט קיין ערפאַהרונגען.

פונקט אַזוי ווי צווישען די ביכער פון דער שולע דאַרף זיך געפינען די בעסטע ליטעראַטור, סיי אין אָריגינאַל, סיי אין גוטע, לייכטע איבערזעצונגען, אַזוי דאַרפען דאָרטען זיין אויך אַרטיקלען, וואָס זאָלען קענען נוצען ברענגען די, וואָס אינטערע־סירען זיך מיט קונסט. איבערהויבט איז ניטאָ קיין גרעסערער אונזין אין דער היינטיגער ערציהונג, ווי דאָס געניויע אויסזוכען ביכער, וואָס „פּאַסען" פאַר דעם אָדער יענעם עלטער. דאָס דאַרף זיין אין העכסטען גראַד אינדיווידועל און דאָס קען נור ענטשיידען ווערען דורך די פרייע בחירה פון קינד. רייניגען די קינדער־ביכער און געבען דער יוגענד די פרייהייט, צו לייענען די גרויסע (קלאַסישע) ליטעראַטור, דאָס איז אַ גרונד־בעדינג פאַר די געזונדטע ענטוויקלונג פון אָט דער יוגענד. צו דעם, וואָס ס'איז נאָך פאַר'ן קינד צו־פריה, וועט עס אליין קיין חשק ניט האָבען. אַז אַ צעהניאָהריגעס קינד פערטיעפט זיך אין געטהע'ס „פאַוסט" — איך וויים אַזוינע פאַלען — דאַן בעקומט עס אַ

*) סינטעז — לאָגישע געדאַנקען־פערבינדונג.

לעבענס־איינדרוק נאָך זיינע יאָהרען נאָך, און דאָס וועט איהם ניט שטערען צו בעקומען פון דעם זעלבען ווערק צו צוואנציג יאָהר אַנ׳אַנדער איינדרוק און צו דרייסיג, צו פערציג יאָהר ווידער אַנ׳אַנדערן. קיין „געפּאַהרען״ פון דער גרויסער ליטע־ראַטור קומט לגמרי ניט ארויס. דאָס וואָס ס׳רייצט־אויף עלטערע, בעריהרט גאָר ניט דאָס קיהלע געפיהל פונ׳ם קינד. און אפילו ווען די קינדער דערגרייכען שוין דעם עלטער, ווען זייערע שלאָפענדע געפיהלען ווערען לייכט רייצבאַר, איז אויך דאַן האָבען אויף זיי זעהר זעלטען די ווערק פון די גרויסע גייסטער, וואָס שילדערן די אונפערדעקטע נאַטירליכע זאַכען, א שלעכטע ווירקונג. די מאָדערנע ראָמאַנען טוען דאָס, איבערהויבט די פראַנצויזישע און די דאַמען־ראָמאַנען, וואָס בעפלעקען די פאַנטאַזיע, פערפעלשען די ווירקליכקייט און פערדאַרבען דעם געשמאַק!

די קינדער קענען איצט ניט פערבלייבען אין אונוויסענ־הייט, ווען די אונפערשטענדיגע עלטערן זאָלען עס אפילו ווען. און יענע אומריינע ידיעות, וואָס מ׳בעקומט אויף א גראָבען אופן און בסוד, וועלען האָבען א גרעסערע מאַכט איבער די נשמות פון יענע קינדער, וואָס די ערציהער זייערע און די איינ־דריקען פון דער קלאַסישער ליטעראַטור און פון דער קלאַסישער קונסט האָבען ניט געווירקט אבצוהיטען דעם פּשוט־אונגע־קינסטעלטען ערנסט צו די נאַטירליכע ערשיינונגען.

דאָס פערשווייגען און בעהאַלטען אונטער א שלייער פון געהיימניסען, פערקעהרט, צורייצט, פערפיהרט און פערדאַרבט, פאַר די קינדער, וואָס זענען שוין דורכדעם פערדאָרבען געוואָרען, וועט אפילו דער תנ״ך זיין א בוך, וואָס רייצט די געפיהלען, פונקט אזוי ווי די נאַקעטע שילדערונגען פון דער נייסטער ליטעראַטור. אָבער אויף דעם רוהיגען געפיהל פון פערשטעהן

די נאַטירליכע ערשיינונגען קען געגרינדעט ווערען אַנ׳אמת׳ע אונשולד. און נור דורך אמת׳ע אונשולד ווערט דאָס לעבען, פונקט אזוי ווי די קונסט און די ליטעראַטור, גרויס און געזונד.

אין די ווערק פון די גרעסטע גייסטער עפענט זיך פאַר אונז אויף אַנ׳אונענדליכע וועלט, וואָס די עראָטיק (געשלעכטליכע ליידענשאַפטליכקייט) איז אין איהר נור א מאָמענט, און דאָס קיהלט זי שטאַרק אָב. די פאַנטאַזיע מוז אויסערדעם בעקומען נעהרונג, כדי זי זאָל ניט אויסגעצעהרט ווערען. טאָ זאָל זי בע־קומען דאָס בעסטע פאַר איהר שפייז. זאָל דאָס קינד צוערשט שעפּען דאָס פון מעשה׳לעך און דערנאָך פון דער קלאַסישער ליטעראַטור. נאָכמעהר דערפאַר, וואָס אויב ניט געלעזען אין דער יוגענד, בלייבט די קלאַסישע ליטעראַטור אָפט אינגאַנצען ניט געלעזען, ווייל די פערשיעדענאַרטיגע נייעסען פון דער מאָדערנער ליטעראַטור הויבען שפּעטער אָן צו פערכאַפּען דעם אינטערעס.

צו קענען גוט זעהען --- אין די וועלטען פון נאַטור, מענש און קונסט --- און צו קענען גוט לייענען, דאָס זענען צוויי גרויסע ציעלען, וואָס די ערציהונג פון הויז און פון שולע דאַרף צו זיי שטרעבען. ווען דאָס קינד קען אָט דיביידע זאַכען, קען עס כמעט אלע אַנדערע זאַכען לערנען אליין. אין איין וועג וואָלט איך נאָך וועלען אָנווייזען דערויף, אז א געזונדטע ענטוויקלונג פון דער פאַנטאַזיע האָט ניט נור אַנ׳עסטעטישע, נאָר אויך אַנ׳עטישע בעדייטונג, זי איז א גרונד־בעדינגונג פאַר א סימ־פּאַטיע, וואָס ברענגט צו טעטיגקייט. א מאַסע גרויזאַמקייטען ווערען, צום ביישפּיעל, איצט בעגאַנגען דורך מענשען, וואָס זענען אין דער נאַטור ניט קיין שלעכטע, נאָר זיי האָבען ניט קיין גענוג־ענטוויקעלטע פאַנטאַזיע, אום איינצוזעהן, ווי זייערע מעשים ווירקען שלעכט אויף אַנדערע.

אין מיין געטרוימטע שולע -- נאָכדעם ווי עס וועט געלעגט ווערען דער אויבען דערמאָנטער גרונד -- הערשט וואהל־פרייהייט אין אַלע למודים. די שולע לעגט נור די לימוד פאָר, זי צווינגט אָבער קיינעם ניט זיי אָנצונעהמען. אינאיינעם מיט דער ענגלי־שער שפּראַך לערנט מען אין שול דייטש און פראַנצויזיש, נאַטורוויסענשאַפט און מאַטעמאַטיק, געשיכטע און געאָגראַפיע. די מוטער־שפּראַך לערנט מען דורך פלייסיגע איבונגען אין רעדען, לייענען און שרייבען; אָבער די גראַמאַטיק, וואָס איז אין דעם פאַל פאַר די בילדונג און אויסארבייטונג פון אַ שפּראַך גאַנץ איבעריג, געהערט צום ספּעציעל־וויסענשאַפטליכען שטו־דיום, און ניט צו דער אַלגעמיינער בילדונג. פאַר די פרעמדע שפּראַכען ווערט אויך אָנגעווענדעט אַזוי פיעל גראַמאַטיק, וויפיעל ס'איז אונבעדינגט נויטווענדיג בעקאַנט צו ווערען מיט דער ליטעראַטור, דאָס איינציגע ציעל, וואָס די אַלגעמיינע בילדונג דאַרף האָבען אין זינען. די אָבער, וואָס ווילען זיך אויסלערנען גיך און גוט רעדען און אָן פעהלערען שרייבען אויף די שפּראַכען, דאַרפען צוליעב דעם לערנען אַ לענגערערע צייט. די, וואָס בעהערשען די ליטעראַטור, קענען שוין לערנען דאָס איבעריגע זעהר לייכט. דער, וואָס איז גוט בעקאַנט מיט אַ פרעמדע ליטעראַטור, וועט אויף דער שפּראַך פון אָט דער ליטעראַטור אָנשרייבען, הגם מיט פעהלערן, אַ סך אַ בעסערן בריעף, ווי דער, וואָס קען צוזאַמענשטעלען בריעף אָהן פעהלערן נור לויט די כללים פון גראַמאַטיק. ווען אַ קינד איז דורך דער שפּרעך־מעטאָדע אַזוי ווייט געקומען, אַז עס פערשטעהט שוין אַ לייכטערעס בוך, דאַן זאָל דאָס קינד מיט אַ ווערטער־בוך אין האַנד נעהמען לייענען אַ בוך נאָך אַ בוך און דאָס דורכגעלייענטע איבערדערצעהלען אויף אויסווענינ. אָט אַזוי ווערט געלעגט דער יסוד צום קענען די ליטעראַטור. אָבער ניט צו די שוין פאַרטיגע

מיינונגען פון דער ליטעראַטור געשיכטע! אין דער היימישער, אַזוי ווי אין דער אויסלענדישער ליטעראַטור, דאַרף מען די יוגענד פיהרען צו דער עצם זאַך, ניט ווי איצט צום אָבגעשפּי־געלטען בילד, צום ים, ניט ווי איצט צו דער קינסטליכער אָזערע. פיהרענדיג דאָס שפּראַך־שטודיום, דאַרף דער לעהרער צוגלייך שטרעבען, צו העלפען דעם שילער אין אויסקלייבען ביכער, ווי ווייט מעגליך, אין צוזאַמענהאַנג מיט די אַנדערע למודים. ער רעקאָמענדירט, למשל, די ליטעראַטור, וואָס איז פערבונדען מיט'ן שטודיום פון היסטאָריע, נאַטור־וויסענשאַפט און געאָ־גראַפיע. פון צייט צו צייט מאַכט דער לעהרער אַנ'איבערזיכט פון דאָס געלערענטע, ער לייענט עפּיס פאָר, אָדער ער וועקט ביי די שילער דעם חשק אליין פאָרצולעזען אַ שיר, וואָס זיי געפעלט. אָבער צו'הרג'ענען דעם פאָעט, דאָס הייסט, צוהאַקען דאָס ווערק פון אַ דיכטער אויף סטראָפען און קלאַסיפיצירען זיי --- איז פערבאָטען. די קינדהייט איז די בעסטע צייט אויף אויס־צולערנען שפּראַכען. אויף יעדע פרעמדע שפּראַך קען אָבגעגעבען ווערען אַ פאָר יאָהר. אָבער לערנען עטליכע פרעמדע שפּראַכען מיט אַמאָל איז ניט גוט. פריער מוז געלערנט ווערען איין שפּראַך. ערשט דאַן, ווען דער שילער בעזיצט אין איהר אַ מעהר אָדער ווייניגער גרינדליכע קענטניס, זאָל ער אָנהויבען לערנען אַ צווייטע שפּראַך.

די וואָס ווילען פאָרטזעצען דאָס לערנען צייכענען אָדער אויסלערנען זיך אַ וואָסער ס'איז מלאכה, קענען דאָס פעראייניגען מיט'ן לערנען די הויפּט־למודים. כּאָהר געזאַנג דאַרף אויך פאָרקומען דאָס גאַנצע יאָהר אַלע טאָג, אין הויז און אויף דער פרייער לופט, נאָר בלויז אַלס מיטעל אויסצודריקען געפיהלען, אָבער ניט אויף אויסצובילדען מוזיקאַלישע פעהיג־קייטען, הגם דער געזאַנג קען אויך געבען דעם שטויס צו

ענטדעקען מוזיקאַלישע טאַלענטען.

וואָס איז שייך צו די פיער הויפּט־למודים — געשיכטע און געאָגראַפיע, נאַטורוויסענשאַפט און מאַטעמאַטיק — דאַרפען זיי ניט געלערנט ווערען אַלע אין איין צייט.

אין מיין געטרוימטער שולע לערנט מען, למשל, מאַטעמאַטיק אום ווינטער; זי פּאַסט זיך טאַקי פאַר די קאַלטע און קלאָרע ווינטער־לופט! אָבער אין פריהלינג און אין הערבסט שטודירט מען דעם גאַנצען טאָג די נאַטור דרויסען אין דער נאַטור גופא, ניט יעדעס געביט פון דער נאַטור אַלס אַ בעזונדערן למוד, נור, פערקעהרט, די ידיעות אין געאָלאָגיע, באָטאַניק און זאָאָלאָגיע ווערען ערוואָרבען אין אַנ׳אומצוטרענליכען צוזאַמענהאַנג. אויסלערנענדיג דורכ׳ס לעבעדיגע בעטראַכטען אַלע פרטים, בעקומען די שילער נאָכדעם אין אַ לעבעדיגצוזאַמענגעשטעלטען לעהר־בוך אין גרויסע שטריכען אַנ׳אַלגעמיינעם איבערבליק פון דעם, וואָס זיי האָבען זיך אויסגעלערנט דורך זייערע פינף געפיהלען, אָדער זיי מאַכען אליין — אין רעגנענטעג — פונקט אַזאַ שריפטליכע און אילוסטרירטע איבערזיכט. די אַלגעמיינע בילדונג בעשטעהט ניט דערין, צו וויסען די צאָהל שטויב־פעדימלעך פון עטליכע הונדערט בלומען אָדער די צאָהל ביינער פון אַ סקעלעט. אָבער צו קענען פאָרשען און פאָלגען די געזעצען פונ׳ם לעבען און פון דער ענטוויקלונג אין דער נאַטור ארום אונז; אליין צו בעאָבאַכטען און צו קאָמבינירען איהרע ערשיינונגען — אָט דאָס הייסט אַלגעמיינע בילדונג, אָט דאָס ווירקט אויפ׳ן געפיהל און פאַנטאַזיע, פונקט אַזוי גוט, ווי אויף דאָס דענקען און אויפ׳ן כאַראַקטער. דער מענש קומט אַלס דאָס לעצטע גליעד אין דער ענטוויקלונגסקייט. און דאָס שטודירען דעם מענשען האָט, פונ׳ם שטאַנדפונקט פון דער פיזיאָלאָגיע און היגיעניע, דעריבער אויך געדאַרפט זיין דאָס

לעצטע אינ׳ם שול־פראָגראַם. אָבער די פּסיכאָלאָגיע פון קינד פאָדערט, אַז דער שול־אונטעררעכט זאָל זיך פערענדיגען מיט יענע וויסענשאַפטען, וואָס לעגען דעם יסוד פאַר די קענטנים פון דער אָרגאַנישער נאַטור, דאָס הייסט מיט פיזיק און כעמיע.

אין די נאַטור־וויסענשאַפטען הויבט מען שוין אָן צו ברעכען מיט דער פאַלשער מעטאָדע, אומצוקעהרען זיך אין די ווייטערדיגע, פערברייטערטע קורסען אימער צוריק צו דעמזעלבען למוד. אַזוי דאַרף מען אויך דאָס קינד לאָזען אויף געוויסע צייטען פערטיעפען זיך אין געשיכטע אָדער געאָגראַפיע, אום נאָכדעם די דאָזיגע למודים איינגאַנצען צו פערלאָזען. דאָס אייביגע אומדרעהען זיך אין איין קרייזעל, דאָס מאָהלען ווי אין אַ מיהל, דאָס חזר׳ן אויף אויסווענדיג — דאָס אַלץ, וואָס האָט אַלס ענדע־ציעל דעם עקזאַמען, וועלען פערשווינדען אינאיינעם מיט׳ן עקזאַמען. די ערפאַהרונג, אַז די קליינע איינצעלהייטען פון אַלע למודים גליטשען זיך אַרויס פון זכרון אין אַ פּאָר חדשים אַרום נאָכ׳ן עקזאַמען, און אַז ס׳רוב הויך־געבילדעטע מענשען האָבען קיין שום פאָרשטעלונג ניט פון דעם, וואָס זיי האָבען מיט אַלע קליפּערלעך ערוואָרבען אַמאָל אין די שולען, בעת די איינדריקען פון גאַנצע געגענשטאַנדען האָבען געהאַט אַנ׳איינפלוס אויף זייער נשמה און אויף זייער האַרץ, אויף זייער ווילען און כאַראַקטער, — אָט די ערפאַהרונג וועט דאָך אַמאָל אָנגעווענ־דעט ווערען אין דער ערציהונג.

אין מיין געטרוימטער שולע וועט דער, וואָס אינטערעסירט זיך, צום ביישפּיעל, מיט געשיכטע, קענען פערווענדען די ווינטער־מאָנאַטען אויף לייענען ווערק וועגען אָט דער וויסענ־שאַפט, בעת אַנדערע פערטיעפען זיך אין מאַטעמאַטיק אָדער געאָגראַפיע. אין פריהלינג קענען אָט די „היסטאָריקער" און „געאָגראַפען" מיטגעהן אויף שפּאַציערען אַלס פּאַסיווע

צוהערער, בעת די „נאַטור־וויסענשאַפטלער" זאַמלען קאָ־
לעקציעס, צייכענען, מאָלען און מאַכען בעאָבאַכטונגען אונטער
מיקראָסקאָפּען... איין גרופּע שילער קען, למשל, לערנענדיג
געאָגראַפיע בעקומען אַ פאָרשטעלונג וועגען אַ צוזאַמענהאַנג
צווישען דעם לעבען פון דער נאַטור און דעם לעבען פונ׳ם
מענשען, און דאָס קען דערוועקען די גרופּע אין קומענדיגען יאָהר
צו נעהמען אַנטייל אין לערנען געשיכטע אום ווינטער און נאַ־
טורוויסענשאַפט אין פריהלינג און אין הערבסט. אַל׳די פער־
שיעדענע קאָמבינאַציעס, וואָס עס קענען זיך אויסטראַכטען די
עלטערען, לעהרער און שילער, קענען דאָ נור ווערען אָנגעצייכענט.
אין לעצטען פועל יוצא וועט פונדעסטוועגען אויף אַמאָל געלערנט
ווערען נור צוויי למודים, און נאָכדעם, ווי דער שילער האָט פון
זיי בעקומען יענע גאַנצע בילדונג, וואָס ער קען אויף דער שטופע
פון זיין ענטוויקלונג אין זיך אויפנעהמען, וועלען אָט די למודים
פערביטען ווערען אויף אַנדערע, און ערשט שפּעטער וועט מען
זיך צו זיי ווידער אומקעהרען, אויב עמיצער וועט זיך וועלען
ספּעציאַליזירען אין דער אָדער אין יענער ריכטונג. אָנשטאָט
דער צוטרענונג און צוברעקלונג פון די למודים, וואָס צושפּלי־
טערט אין דער איצטיגער שול די אינטערעסען און די קרעפטען,
וועט אין דער נייער שול זיין די הויפּט־אויפגאַבע די קאָנצענט־
רירונג. ווען די בעשרייבונג פון די מלחמות וועט אין דער
געשיכטע פערנעהמען פונקט אַזאַ בעשרענקטען פּלאַץ, ווי
ס׳פערנעהמט איצט די קולטור־געשיכטע, דאַן וועט די היסטאָריע
ווירקליך קענען ווערען דאָס איינציגע, וואָס זי דאַרף זיין פאַר די
אַלגעמיינע בילדונג: די געשיכטע פון דער מענשליכער ענטוויק־
לונג. זי וועט מיטטיילען די וויכטיגירע שטריכען פון דער עטנאָ־
גראַפיע און דער סאָציאָלאָגיע; זי וועט בעקאַנט מאַכען מיט די
עקאָנאָמישע פּרינציפּען, מיט׳ן לעבען פון גרויסע פערזענליכקייטען,

מיט דער געשיכטע פון רעליגיאָנען, קונסט און ליטעראַטור. ביי דעם אונטעררייכט פון נאַטור־וויסענשאַפט און מאַטעמאַטיק וועלען געגעבען ווערען שילדערונגען וועגען די אויסגעצייכענטסטע מענער פון וויסענשאַפט, ענטדעקער און ערפינדער. די געאָ־גראַפיע ריהרט אָהן כמעט אַלע געביטען פון וויסענשאַפט, און לויט די געמאַכטע פרובען קען מען האָבען אַ גוטען גרונד, דעם דאָזיגען למוד צו מאַכען פאַר׳ן צענטער פונ׳ם גאַנצען אונטעררייכט.

אין וואָס בעשטעהען די רעזולטאַטען פון דער היינטיגער שולע? אָבגעניצטע געהירנקראַפט, דאָס הייסט טעמפּיג־געוואָרענע גייסטיגע פעהיגקייטען, שוואַכע נערווען, דערדריקטע אָריגינאַליטעט, אָבגעשלאַפטע אינציאַטיוו, קורצזיכטיגקייט בנוגע דער אַרומיגער ווירקליכקייט, דערשטיקטער אידעאַליזם אונטער דער פיעבער־איילעניס, וואָס גיכער צו דערשלאָגען זיך צו אַ „קאַריער״ --- אַ ווילדע יאָגעניס, וואו די עלטערן און די קינדער קוקען אויפ׳ן פערליערען אַ יאָהר ווי אויף אַ גרויסען אומגליק! אַז די עקזאַמענס זענען שוין דורכגעמאַכט, און עס זענען שוין אַוועק אַ פּאָר יאָהר, דאַן ערוואַכט ערשט אין בעסטען פאַל דאָס בעדערפניס, אָנצוהויבען פון דאָסניי צו לערנען זיך שוין אויף אַ לעבעדיגערען אופן כמעט אין יעדען פונקט. דער פועל יוצא דערפון איז, אַז דאָס רוב געענדיגטע, דיפּלאָמירטע זענען ניט אימשטאַנד צו לייענען אַ צייטונג מיט ווירקליכע נוצען פאַר זיך, און די, וואָס פערשטעהען אַ בוך אין אַ פרעמדער שפּראַך --- זענען זעלטענע אויסנאַהמען, אויב די הויז־לעהרע האָט ניט אונטערשטיצט דעם שול־אונטעררייכט.

דער געוועזענער פּראָפעסאָר קעי האָט פון זיינע ערפאַהרונגען אַלס לעהרער אין מעדיצינישען אינסטיטוט דערוויזען, אַז די שילער ווערען שוין אין דער שולע אונפעהיג צו זעהן, צו דענקען און צו אַרבייטען.

אָט די ערפאַהרונג וועט סוף כל סוף אין איינינע הונדערט יאָהר אַרום ברענגען דעם אונטערגאַנג פון דעם שול־סיסטעם.

דאַן וועלען פיליייכט אויפקומען אָט די נעטרוימטע שולען, וואו די יוגענד וועט קודם כל זיך אויסלערנען צו בעאָבאַכטען און צו ליעבען דאָס לעבען און וואו איהרע קרעפטען וועלען ציעלבעוואוסט פערהיט ווערען אַלס דער העכסטער ווערט פון לעבען. דורך אָט די אַלע געמיינזאַמע בילדונגס־שולען וועט אויך פערגיכערט ווערען די נאַטירליכע איבערטאַסונג פון די שטאַנדען און קלאַסען. אַדאַנק אָט די שולען, וועט דאָס דאָרפס־קינד שטענדיג קענען אויפוואַקסען אויפ׳ן לאַנד און וועט ניט מוזען צוליעב בילדונג אַוועקגעשיקט ווערען אין די גרויסע שטאָדט -- אינ׳ם פאַל, אויב עס וועלען נאָך דאַן עקזיסטירען גרויסע שטעדט? און לסוף וועלען דאָרטען די יינגלעך און די מיידלעך געניסען אַלע מעלות פון דער געמיינשאַפטליכער ערציהונג, אָבער די בעזונדערע פעהינקייטען און נייגונגען פון די אָדער פון יענע וועלען פונדעסטוועגען ניט געשטיקט ווערען דורך דעם איינזייטיגען דרוק פון געמיינזאַמע, געצוואונגענע עקזאַמענס.

נאָכדעם, ווי די קינדער וועלען אומעטום אין לאַנד שוין האָבען אָבגעלערנט אין אַזוינע ווירקליכע אַלגעמיינע שולען ביז דעם פונפצענטען יאָהר, איינע פערנעהמענדיג זיך מעהר מיט פיזישער, -- וועלען זיך אָנהויבען די ספּעציעלע שולען: שולען פאַר קלאַסישע שטודיען, פאַר פינקטליכע, פאַר סאָציאַלע אָדער פאַר עסטעטישע וויסענשאַפטען; שולען פאַר קונסטען

און מלאכות, פאַר פערשידענע בערופען און עמטער; שולען מיט פערשידענע פרינציפען און מעטאָדען, שולען, וואָס קענע שאפען די פערשידענאַרטיגסטע פאָרמען פון בילדונג אויף צו ענטוויקלען די אינדיווידואַליטעטען. און אויף אַזאַ אופן, אנ־שטאט צו בילדען ווי איצט שקלאַפישע נשמות אָדער שונאים פון אַלערליי פאָרמען, אונרוהיגער גייסטער, וועט די ערציהונג צושטעלען דער גייסטיגער און מאַטעריעלער קולטור -- די ווי־סענשאַפטען און דער ערפינדונג, דעם קינסטלערישען שאַפען און דער לעבענס־קונסט --- פרישע פערזענליכע קרעפטען. זי, אָט די פרייע ערציהונג, וועט ענטוויקלען דעם מוט און די פעהיג־קייט, צו געפינען נייע וויסענשאַפטליכע מעטאָדען, צו וועקען יונגע געדאַנקען, צו מאַכען דרייסטע ענטדעקונגען. און די אויס־געבילדעטע מענשען וועלען דאַן אַריינטראָגען אין דעם גאַנצען גאַנג פון דער קולטור זייער געוועהנונג צו אייגענער בחירה, צו אייגענעם פאָרשען און פרובען, צו אייגענער טעטיגקייט, צו אייגע־נער מיה, וואָס די שול און די היים וועלען שוין האָבען געלעגט דערפאַר דעם גרונד. די צוטראָגענקייט און די אונרוהיגע זאָרג פון די היינטיגע עלטערן, „די קינדער צו עפּיס צו ברענגען", וועט אין דער נייער שולע אינגאַנצען פערשווינדען. די שטילע, געהויבענע שטימונג פון דער שולע, וועט אין דער יוגענד אַריינ־לעגען דעם גרונד פאַר דער איבערצייגונג, אַז דאָס וויכטיגסטע פון אַ מענשען איז ניט די פעולות זיינע, נור זיין וועזען. ס׳איז דאָ אַ גלייכוואָרט: געמיינע נאַטורען צאָהלען מיט דעם, וואָס זיי טהוען, עדעלע --- מיט דעם, וואָס זיי זענען. דאָס איז אַפילו אַ צו־האַרט גלייכוואָרט, אָבער עס ענטהאַלט דאָך אין זיך אַ טיעפען אמת, וואָס איז אין דעם פאָריגען יאָהר־הונדערט פער־געסען געוואָרען.

אינ׳ם איצטיגען יאָהר־הונדערט, -- אינ׳ם יאָהר־הונדערט

פונ׳ם קינד — וועט מען אפשר אויך אויף דעם געביעט פון פראַקטישער אַרבייט קומען דערצו, אַז — בעת מאַשינען און עלעקטריציטעט פיהרען אויס די אַרבייטען, וואָס קענען קיין שום שאַפונגס־פרייד ניט געבען — וועט דאָס האַנדווערק ווידער אַריינטראָגען אַ טייל גליק אין דעם מענשענ׳ס לעבען. מען וועט דאַן דערלעבען אַ צווייטע ר ע נ ע ס אַ נ ס: ס׳וועט פון דאָסניי אויפלעבען די פערזענליכע פריידע, וואָס דער מענש פון פריהער־דיגע צייטען האָט געפיהלט בעת פון זיין האַנד פלעגט אַרויסגעהן אַ קונסטפולע בעפוצונג, אַ פאַרבענרייכע געוועב, אַ שענע שניצעריי. אויך אין דעם פאַל פיהרט דאָס איצטיגע שול־סיסטעם צו דער אָגולנע פאַבריקאַציע פון אוננוציגע זאַכען, אָבער ניט צו אַנ׳אמת׳ער ליעבע און אמת׳ן פערשטעהן אַ וואָסער ס׳איז געוויסען אַרבייטס־צווייג, צו יענער ליעבע און יענעם פערשטעהן, וואָס פון זיי איז אין די גרעסטע צייטען פון דער קונסט אָרגאַניש אַרויסגעוואַקסען דאָס קינסטלערישע שאַפען.

ערשט דאַן, ווען מ׳וועט מסכים זיין, אַז דאָס איצטיגע סיסטעם פערשמעלערט, בעשרענקט אויף אַלע געביעטען די נאַטירליכע פעהיגקייט פון קינד צו קאָנצענטראַציע (טיעף בע־טראַכטען אַלץ), קאָמבינאַציע (פעראייניגען פערשיעדענע זאַכען, אומשטענדען אָדער אויספיהרונגען) און ענטוויקלונג פון קראַפט; ערשט דאַן, ווען מ׳וועט איינזעהן, אַז אפילו אין בעסטען פאַל פער־וואַנדעלט אָט די סיסטעם, אין לעצטען סך־הכל, דעם יונגען דור אין געהענדיגע טאַשען־ענציקלאָפעדיעס פון די ידיעות, וואָס די מענשהייט האָט ביז איצט דערגאַנגען; ערשט, ווען מ׳וועט

דאָס מעהר ניט רופען „הארמאָנישע ענטוויקלונג״ — ערשט דאַן וועט מען מודה זיין, אז די שולע קען און דארף בעדייטען ניט קיין אנרער זאך, ווי אנ׳אנשטאלט, וואָס גרייט־צו די יוגענד, זי זאָל קענען אליין פאָרטזעצען איהר בילדונגס־ארבייט דאָס גאנצע לעבען. און ערשט דאַן וועט די שולע ווערען אנ׳אנשטאלט, וואו מען לערנט זיך פאר דאָס לעבען, און ניט ווי מ׳ווערט איצט אין בעסטען פאל — פערטריקענט פאר׳ן לעבען.

* *

*

אום פאָרצובערייטען לעהרער פאר די שול פון דער צוקונפט, מוזען געעפענט ווערען אינגאנצען נייע לעהרער־אינסטיטוטען. די פאטענטירטע פעדאגאָגיק וועט אָבטרעטען דעם אָרט דער אינדיווידועלער, און נור דער, וואָס איז פעהיג פון דער נאטור אָדער ער האָט זיך אליין דערצו ענטוויקעלט, צו שפיעלען זיך מיט קינדער, צו לעבען מיט קינדער, צו לערנען זיך פון קינדער, ליעב צו האָבען קינדער, נור אזא מענש וועט אָנגעשטעלט ווערען פאר א לעהרער־ערציהער אין א שול, אום ער זאָל זיך דאָרט בילדען זיין פערזענליכע „מעטאָדע״. און אָנ־געשטעלט ווערען אָט די לעהרער נור נאָך א יאָהר פראָבע; דעם אורטייל דארפען ארויסזאָגען ניט בלויז די מיטגליעדער פון פרובונגס־קאָמיסיע, וואָס זענען בייגעווען ביין אונטעררעכט פון אָנהייב ביז׳ן סוף, נאָר אויך די קינדער! מען קען דער מיינונג פון די קינדער ניט געבען קיין אבסאָלוטע, ענטשיידענדיגע בע־דייטונג, אָבער רעכענען זיך מיט איהר דארף מען, וואָרום דער אינסטינקט פון קינד קלייבט דאָס בעסטע אָהן דעם מינדסטען טעות.

און וואָס איז פאַר דאָס קינד דאָס בעסטע?
געטהע האָט געענטפערט:
ס׳העכסטע גליק פון ערדען־קינדער
איז נור די פערזענליכקייט!...

ביי היינטיגע צייטען לויבט מען שטארק די אָביעקטיווי־טעט אינ׳ם אונטעררירכט. אין געגענטייל אָבער האָט יעדער גרויסער ערציהער געווירקט דערמיט, וואָס ער איז געוועזן אין העכסטען גראַד סוביעקטיוו! דער לעהרער דאַרף ליעב האָבען דעם אמת, דעריבער טאָר ער קיינמאָל ניט ברענגען אויף צו בעשטעטיגען זיינע מיינונגען א פאַקט, וואָס וועגען איהם איז דאָ א מחלוקת! אָבער דערפאַר, וואָס סוביעקטיווער ער איז, איז אַלץ בעסער; אַלץ פולער און אינהאַלטס־רייכער גיט ער איבער די קינדער דעם זאַפט און די קראַפט פון זיינע ערפאַהרונגען, זיין לעבענס־אָנשויאונג, זיין אייגענאַרטינקייט; אַלץ מעהר וועט ער מיטהעלפען זייערווירקליכער ענטוויקלונג, אויב ער וועט פאָראויס אָנמערקען, אז ער שפּאַרט זיי ניט אריין זיינע מיינונגען מיט א פערזיכערונג, אז זיי זענען אָהן פעהלערען, נאָר ער לאָזט דער יוגענד איבער, אין דעם פאַל אזוי ווי אין אנדערע פאַלען, די פרייע בחירה.

די לעהרער און לעהרערינס פון מיין געטרוימטער שול וועלען זיין פערנומען אַלע א קורצע צייט, וועלען האָבען פיעל פרייע צייט אויף רוה און א גרויסען לוין — וואָס וועט זיי געבען די מעגליכקייט פאָרטצוזעצען זייער אייגענער ענטוויקלונג, — און א דיענסט־צייט פון העכסטענס צוואַנציג יאָהר. דאַן טרע־טען זיי אריין אין די שול־זשורי׳ס (ראַטען), וואָס זענען צוזאַמענ־געזעצט פון עלטערן און לעהרער, אָדער זיי ווערען מיטגליעדער אין דער קאָמיסיע פאַר די „צייטיגקייטס־פּרובונגען" (עקזאַ־מענס). און אָט די עקזאַמענס וועלען פאָרקומען, ווי אויבען איז

אָנגעצייכענט, אַזוי, אַז יעדער עקזאַמענאַטאָר וועט צוזאַמען מיט העכסטענס פינף יונגע לייט פערברענגען אַ זומער אין דערהיים אָדער אין אויסלאַנד. ביי אַזאַ צוזאַמענלעבען איז ער אימשטאַנד ווירקליך צו בעשטימען די מאָס פון זייער בילדונג; צו פיהרען זיי ביי'ם אויסקלייבען אַנ'אויפגאַבע אין לעבען; צו געבען דער יוגענד אין דער פאָרם פון סאָקראַטעס מיטטיילונג *) דעם מוסר השכל פון לעבען, אָנשטאָט דעם אונטערריכט פון קאָנפירמאַציע (אַ מין בר מצוה ביי לוטעראַנער). אַזאַ מין קאָנפירמאַציע, האָף איך, וועט שוין דאַן מעהר ניט עקזיסטירען. וואָרום דער פסיכאָלאָגישער ווערט איהרער בעשטעהט ניט דערין, וואָס מען לערנט דערפון, נור דער עיקר, אין דער ריכטונג פונ'ם שכל אויף די ערנסטע פראַגען און אויפגאַבען פון לעבען, און דעם וועקען צו עטישער (מאָראַלישער) זעלבסטענטוויקלונג. אָט די עטישע זעלבסטענטוויקלונג האָט אַ בעזונדער וויכטיגע בעדייטונג געראַדע אין דעם איבערגאַנג פון דער קינדהייט צו דער יוגענד. דאַן דאַרף מען דער יוגענד ענטדעקען די קונסט פון לעבען, דאָס הייסט, די קונסט, צו מאַכען די אייגענע פער־זענליכקייט, די אייגענע עקזיסטענץ אַזוי פאָלקאָם, ריין און שען אין דער געשטאַלט פון אַ קונסט־ווערק; דעם סוד דאַרפען פערטרויען אַ קלוגער מאַן אָדער אַ קלוגע פרוי, וואָס האָבען נאָך אַליין דערהאַלטען זייער יוגענדליכקייט, אַזוי אַז זיי פערשטעהען די פריידען און שמערצען פון דער יוגענד, איהר שפיעל און איהר ערנסט, איהרע חלומות און פאָרגעפיהלען, איהרע פעה־לערען און געפאַהרען. די פיהרער דאַרפען פונדעסטוועגען געבען נור זעהר פאָרזיכטיגע אָנווייזונגען, ווי אַזוי די יוגענד דאַרף אָנציהען איהרע מעלאָדיען פאַר'ן גרויסען אָרקעסטער פון לעבען.

*) ד. ה. אין אַ געשפרעךפאָרם.

* *

*

מיין געטרוימטע שול וועט אזוי לאנג ניט צו שטאנד קומען, כל זמן די מלוכות וועלען ברענגען זייערע גרעסטע קרבנות דעם מיליטאריזם. ערשט דאן, ווען דער מיליטאריזם וועט פאלען, וועלען די מענשען אויף אזוי פיעל ענטוויקעלט ווערען, אז זיי וועלען פערשטעהן, אז דער טייערסטער שול־פלאן — איז דער ביליגסטער. ווארום דאן וועט מען אנהויבען איינצוזעהן אין שטארקע מענשליכע מוחות און הערצער דעם העכסטען ווערט פון דער געזעלשאפט!

עס איז אלזא, ווי איך האב שוין געזאגט, ניט קיין רעפארם־פלאן פאר דער געגענווארט, נור איך גיב דא בלויז איבער מיין חלום וועגען דער צוקונפט.

אבער נור חלומות זענען אין אונזער משונה׳דיגער עקזיסטענץ די אייגענטליכע ווירקליכקייטען!

* *

*

ווען מיין ארטיקעל איז שוין געווען אנגעשריבען, האב איך זיך דערוואוסט, אז אין ענגלאנד האט די קריטיק פון דער עקזיסטירענדיגען שול־סיסטעם געבראכט צו איניגע רעפארם־פרובען אויף דעם געביט, וואס איך וואלט וועלען איבערגעבען דא אין קורצען. דער וויכטיגסטער פאזיטיווער פועל־יוצא פון אט דער קריטיק ביז איצט, איז די שול, וואס ד״ר סעסיל רעדיע אין אבאטסהאלם, ראטשעסטער, סטאפפארדשיר, וואס איך האב וועגען איהר אנ׳אויספיהרליכען בעריכט.

ד״ר רעדיע זאגט, אז ער האט בעקומען אזוינע טיעפע

איינדרוקען פון דזשאָן ראַסקין, בנימין דיזראַעלי און קאַרלייל, ווי פון דער הערבאַרט-ריין-שול. איבערהויפּט האָבען איהם איבערראַשט די געדאַנקען פון דער שול וועגען דע ראיינהייט אָדער דעם אָרגאַנישען צוזאַמענהאַנג צווישען אַלע טיילען פון אונטערריכט. אָבער ד״ר רעדיע האָט זיין שול צוגעגעבען דעם כאַראַקטער פון זיין אייגענער פּערזענליכקייט און פון דער בריטישער (ענגלישער) נאַציאָנאַליטעט. דעריבער איז אָט די שול געוואָרען אַ גאַנץ זעלבסטשטענדיגע און מוסטערהאַפטע העכערע נאָרמאַלע לעהר-אַנשטאַלט פאַר ענגלישע יינגלעך — לויט דער פּראָגראַם צווישען 11 און 18 יאָהר, וואָס געהערען צו גלייכע קלאַסען. ביז 51 יאָהר איז די ערציהונג אונגע־פעהר די זעלבע פאַר אַלעמען; דאַן צושיידען זיך די וועגען, אום צו פיהרען צו פערשיעדענע בערופען און לעבענס-ציעלען. דער צוועק, יואָס מען שטרעבט צו איהם, איז צו דערגרייכען אַ נאַטירליכען צוזאַמענהאַנג צווישען די למודים פון דער שול און די ווירקליכקייטען פון לעבען, ווי אויך צווישען די פערשיעדענע למודים אין דער שול גופא. דער אונטערריכט פון מאַטעמאַטיק ווערט אָנגעווענדעט ביי׳ם אויסרעכענען, אויסמעסטען, אויס־אַרבייטען און איינאָרדנען פישער־שיפלעך, פויגעל־שטייגען, ספּאָרטס־פּלעצער און דעסגלייכען. די פּרינציפּען פון פערוואַל־טונג, וואָס מען ערקלערט אויף דער שטונדע פון געשיכטע, ווערען אָנגעווענדעט ביי דער אַרבייטס-צוטיילונג אין אָט דער קליינער קהלה, וואו יעדער האָט זיינע בעזונדערע אויפגאַבען, וואָס דיענען לטובה דער גאַנצער געמיינשאַפט. אַ „פּאַרלאַ־מענט״, וואָס בעשטעהט פון די יינגלעך גופא, בעשליסט געוויסע קהל׳ישע ענינים, הגם די סאַנקציע, די בעשטעטיגונג פון די בעשלוסען דאַרף געבען די „רעגירונג״. די פיזישע ענטוויקלונג ווערט דערגרייכט ניט נור דורך ספּאָרט, נאָר אויך דורך

ערנסטע אַרבייט מיט ווירקליכע צוועקען אין די סטאָלער־ווערק־שטאַטען, אין פעלד און אין גאָרטען. די ענגלישע שפּראַך ליגט אין יסוד פון דער שול, דערנאָך גערהט פראַנצויזיש און דייטש, און אויפ'ן לעצטען פּלאַן לאַטייניש און גריכיש. געשיכטע און געאָגראַפיע, וואָס פאַר זייער שטודיום עקזיסטירט אַ זעהר רייכער מאַטעריאַל, זענען צווישען זיך פערבונדען. אַזוי אויך געאָגראַפיע און נאַטורוויסענשאַפט, וואָס ווערען געלערנט, ווי מעגליך מעהר אונטער'ן פרייען הימעל און וואָס פיהרען מדרגות־ווייז צו אַנ'אַליץ טיעפערען אַנאַליז פון דעם לעבען אין דער וועלט. די מאָראַליש־רעליגיעזע ערציהונג פערנעהמט אַ רעכטען פּלאַץ, אָבער ניט דורכ'ן אונטעררריכט אין די רעליגיאָנס־דאָגמען, נאָר דורך דאָס עוואַנגעליום און דורך דאָסביישפּיעל פון גרויסע פערזענליכקייטען. די קירך איז אויסגעפוצט מיט בילדער פון אַזוינע פערזאָנען, און דער גאָטעס־דיענסט ווערט אָפּט פער־ברויכט אויף צו שילדערען זייערע לעבענס־שיקזאַלען. די מוזיקאַלישע און ליטעראַרישע ערציהונג ווערט געגעבען אויף אָבענד־צוזאַמענקונפטען און אין דעבאַטען־קלוב ווערט ענטוויקעלט די רעדנער־פעהיגקייט. „באַלען" און „נאַגראַדעס" זענען אָבגעשאַפט, ווייל זיי זענען קינסטליכע און אַנטיסאָציאַלע אָנרייצונגס־מיטלען. דאָ, אַזוי ווי אין אַנדערע רעפאָרמירטע שולען, ערהאַלטען נאַטירליך די עלטערען ידיעות וועגען דער אויפפיהרונג פון זייערע קינדער, אָבער דאָס מעסטען די לערנ־דיגע ווערטען פון די קינדער מדרגות־ווייז איז לגמרי אויסגע־שלאָסען, ביי דער גרויסער פערזאַמלונג פון די עלטערען אום זומער ווערט די עלטערען געגעבען די געלעגענהייט, טיילס צו בעטראַכטען די שול, טיילס דורכצורעדען זיך מיט די לעהרער וועגען דער ערציהונג פון די קינדער. די שלאָפצייט אין דער אַבבאַטסהאָלמער שול דויערט פון 9 אָוועגד ביז 6 אַי' דער פריה.

דער טאָג געהט אַוועק אין אַזאַ סדר: ערשטענס פריהשטיק, גימנאַסטיק, ערשטע לעקציע, וואָס געדויערט אַזוי ווי די איבע־ריגע לעקציעס, יעדע צו 45 מינוט. נאָכהער גאָטעסדיענסט, צווייטעס פריהשטיק, אויפרוימען די שלאָפצימערס, צווייטע לעקציע, צובייסען, דריטע — וואַנע, מיטאָגען; דערנאָך — מוזיק; דאַן פיער שעה פערשידענע בעשעפטיגונגען, ווי צייכענען, האַנד־ווערק, גאָרטען־אַרבייט, ספּאָרט א. אַז. וו. נאָכ׳ן טיי־טרינקען קומט די פיערטע לעקציע, דערנאָך אַנ׳אַלגעמיינע צוזאַמענקונפט מיט געזאַנג, פאָרלעזען שירים און דערגלייכען; צום סוף אָבענדברויט און תפילה.

אָט דאָס פראָגראַם גיט אַ סך גוטע האָפנונגען מיט דעם פּראָפּאָרציאָנעלען צוטיילען די צייט פאַר פיזישער, פּראַקטישער, עסטעטישער און אינטעלעקטועלער (גייסטיגער) ענטוויקלונג. אָבער אין דער איינטיילונג געפין איך ניט די שטונדען, ווען די יינגלעך זאָלען קענען זיין איבער זיך גאַנץ פריי, אָהן אַ שום בעשטימטע בעשעפטיגונגען, לייענען פריי, שפּאַציערען אָדער פאַנטאַזירען און בכלל זיין אונאָבהעניג פונאייננאַנדער. פּראָ־פעסאָר סילדולי האָט אין אַנ׳אַרטיקעל „וועגען דער ערציהונג פונ׳ם געניע״ בעוויזען דאָס, וואָס איך האָב געוואָגט צו בע־הויפּטען: אַז כמעט אַלע גאָניעס זענען געווען שלעכטע שילער אָדער האָבען בעקומען אַ ניט קיין רעגעלמעסיגען אונטערריכט, און האָבען אויסער דעם געהאַט וואונדערליכע איינפאַלען, משונה׳דיגע פאַנטאַזיען אָדער אַנדערע אַנטיגעזעלשאַפטליכע ציקאַווע טענדענצען. און פאַר אַזוינע אייגענאַרטיגע נאַטורען — ווי איבערהויפּט פאַר די ענטוויקלונג פון אייגענאַרטיגקייט — איז עס פיעלייכט אין אַבאָטסהאָלם ניט פיעל בעסער אַוועק־געשטעלט איידער אין די שולען פון דעם אַלטען טיפּ.

שטודירען די ביאָגראַפיען פון גרויסע מענשען דאַרף ביי׳ם

פאַרברייטען אַנ׳ערציהער געהן אַלע מאָל פריהער פאַר דעם שטודירען די פעדאַגאָגישע סיסטעם. וואָרום אַ סיסטעם — אַ פרעמדענס אָדער אַנ׳אייגענס — קען לייכט פערפלאָנטערען די נשמה פונ׳ם ערציהער און אַראָבפיהרען פונ׳ם איינציגען שמאָלען שטעגעלע, וואָס פיהרט אין דער ערציהונג צום לעבען: נעמליך, צו געפינען אַ בעזונדער סיסטעם פאַר יעדען אינדוויד־יאום, ווייל דורך די ביאָגראַפיעס ווייזט זיך ארויס, אַז וואָס מערקווירדיגער אַ מענש איז נאָכדעם געוואָרען, אַלץ ווענינגער נאָרמאַל איז ער געווען אַלס קינד; אַלץ וועניגער האָט ער זיך געקענט געפינען אין די נאָרמירטע פערהעלטעניסען, אַלץ וועניגער איז געווען גוט פאַר איהם דאָס, וואָס פאַר אַנדערע איז גוט געווען, אַלץ מעהר האָט ער געמוזט געהן מיט זיין אייגענעם וועג. און אַזוי ווי מען קען קיין מאָל ניט וויסען אויף זיכער, וועלכע קינדער זענען געניעס, אין געגענטייל אָבער וויים מען, אַז ס׳וועט פאַר אַלע קינדער זיין גוט, אויב מ׳זאָל אַלעמען בעהאַנדלען אַלס אינדווידוען מיט פערשיעדענעם געשמאַק, מיט פערשיעדענע פעהיגקייטען, נייגונגען און בעדערפניסען, אַלזוי איז דאָס בעסטע דאָס יעניגע, ביז איצט נאָך ניט אויסגעפרובטע סיסטעם, לויט וועלכען מ׳וועט פון איהם, פונ׳ם סיסטעם, אוועק־געהן וואָס ווייטער אין אָט דער ריכטונג — סיי מיט די געוועהנ־ליכע, סיי מיט די ניט געוועהנליכע קינדער!

עהנליכע פרינציפען ווי אין אַבבאָטסהאַלם ווערען דורכ־געפיהרט אויך אין אַנ׳אַנדער לאַנדסשול, וואָס ס׳האָט געגרינדעט אין בעדאַל אַנ׳אַמאָליגער אַבבהאָטסלמער לעהרער, און ווייטער אין דער שול, וואָס איז געגרינדעט געוואָרען אין אילזענבערג (אויף די האַרץ־געבירג דורך ד״ר ה. ליעץ). אויך אין פראַנק. האָט אַבבאָטסהאַלם געפונען נאָכפאָלגער. שוין איניגע יאָהר זינט עס איז פערווירקליכט געוואָרען אויך דער געדאַנק, וואָס איז

פאַר ענגלאַנד נאָך גענוען אונגעוועהנליך, דער געדאַנק פון געמיינשאַפטליכער־ערציהונג פון יינגלעך מיט מיידלעך: טיילס אין דער געמיינשאַפטליכער שול אין בלאַקוועלל, טיילס אין א שול, וואָס ס׳האָט געגרינדעט די „שול-געזעלשאַפט פון קעניג אַלפרעד״. דער צוועק פון אָט דער לעצטער שול איז אויפ׳ן ערשטען פלאַן, ביי דער ערציהונג צו ענטוויקלען דעם כאַראַקטער פאַר ווירקליכקייטען פון לעבען. געמיינשאַפטליכער אונטער־ריכט, צוזאַמענווירקען פון היים און שול און שטענדיגע פער־בינדונג פונ׳ם קינד מיט די קאָנקרעטע ערשיינונגען פון ווירק־ליכען לעבען זענען דערצו די בעסטע מיטלען. אויך דאָ איז דאָס האַנדווערק געבראַכט אין צוזאַמענהאַנג מיט פיזיק און מאַטע־מאַטיק; אָבער דאָס הויפטגעוויכט ווערט געלעגט אויף די הומאַניטאַרע וויסענשאַפטען, „וואָס ענטוויקלען די פאַנטאַזיע, וועהרענד די פאַנטאַזיע ווידער פערגרעסערט די פעהיגקייט פון דער סימפאַטיע, און דאָס איז דער פונדאַמענט פון יעדע אמת׳ער קולטור״. דאָס איז אין העכסטען גראַד א פרוכטבאַרער שטאַנדפונקט! געשיכטע, געאָגראַפיע און ליטעראַטור — איינ־זאַם מיט די לעבעדיגע שפּראַכען, אַלס מיטלען אָנצואייניגען זיך די ליטעראַטור — קענען מיט פולען רעכט הייסען די הויפט־לימודים פון דער שול, בעת דער לימוד פון רעליגיאָן אין גע־וועהנליכען זין פון וואָרט קומט גאָר ניט פאָר. פאַר דעם אָנפאַנגס-אונטעררי־כט ווערען גאָר ניט בענוצט קיין ביכער, נור שפּאַציער־גענג אויף דער פרייער נאַטור אָדער ארום לאָנדאָן, בעזוכען אין מוזעען און אז. וו. די בעאָבאַכטונגען און ערפאַה־רונגען, וואָס די קינדער מאַכען דערביי, בילדען דעם אויסגאַנגס־פונקט פאַר זייער אונטערריכט, וואָס געאָגראַפיע, מאַטעמאַטיק און נאַטור־וויסענשאַפט, און שפּעטער — געאָגראַפיע, געשיכטע און ליטעראַטור, בעלייכטען זיך ביי איהם, ביי דעם אונטערריכט,

איינע די אַנדערע. האַנד־אַרבייט און ספּאָרט ווערען בעטראַכט ניט אַלס אָברוהע, נור אַלס אַרבייט; יעדער שבת איז אינגאַנצען אַ פרייער טאָג, און קיין באַלען און בעלוינונגען קומען ניט פאָר. נאָך צוויי־יאָהריגער ערפאַהרונג האָט מען געפונען אַז די געמיינשאַפטליכע ערציהונג האָט פערגרעסערט דאָס געפיהל פון אחריות און פון אַרבייטס־לוסט, אַז דער צושטאַנד פון געזונד איז אויסגעצייכענט און אַז די מעטאָדע פונ'ם אונטעררינכט האָט ענטוויקעלט בעאָבאַכטונג, נאָכדענקען און זעלבסט־טעטיגקייט.

די יינגסטע און ראַדיקאַלסטע פון די ענגלישע רעפאָרמירטע שולען איז די געמיינשאַפטליכע שול „ראַסקין האוס־סקול", וואָס איז געעפענט געוואָרען דורך האַררי לאַנריסאָן. דער נאָמען פון דער שול בעווייזט, וואָס פאַר אַנ'איינפלוס ראַסקינס פעדאַגאָגישע אַנזיכטען האָבען געהאַט אויף איהרע גרינדער. אָבער מיסטער לאוריסאָן איז ניט קיין „ראַסקיניאַנער", ער האָט אַלע סימנים פון אַ נייעם מענשען, דאָס הייסט, ער איז אַ רעליגיעזער פריידענקער, אַ סאָציאַליסטישער אידעאַליסט, אַ נאַטוראַליסטישער פערגעטערער פון שענקייט און אַ פרייזיניגער ענטוזיאַסט פאַר די ערציהונג דורך מענשליכקייט צו מענשליכקייט. מיסטער ל. איז פריהער געוועזען אַ לעהרער אין אַ געוועהנליכער שטאָדט־סקול און ער האָט זיך אויסגעלערנט צו פערהאַסען אַזאַ עקעלהאַפט סיסטעם, וואו דריי־יאָהריגע עופּהלעך זיצען שוין שעה'ן לאַנג יעדען טאָג אויף שלעכטע בענקלאַך אום אויסצולערנען זיך לייענען; וואו די קלאַסען קענען בעשטעהן פון הונדערט מיט פופציג קינדער; וואו זוברעווען, מעכאַנישעס פּלאַפּלען, איבונגען און קלעפּ זענען די מיטלען, וואָס ווערען אָנגעווענדעט, אום אָט די אָפט שלעכט־גענעהרטע, ניט אויסגעשלאָפענע קינדער אַריינצוקלאַפּען אין קאָפּ אַגעוויסע לעקציע

און אַ גנעוויסע דיסציפּלין, און וואו אויסער דעם הרג׳עט מען נאָך די קינדער מכות אכזריות, אויב זיי האָבען פערפעהלט חלילה אמאָל צו קומען אין שול.

מיסטער ל. האָט סוף כל סוף ניט געקענט אויסהאלטען אזא סיסטעם, וואָס איז דער היפך פון אלץ, וואָס א שול דארף זיין.

ער האָט פערעפענטליכט אַן׳ארטיקעל איבער זיין ער־ציהונגס־אידעאל אין דעם סאָציאליסטישען בלאט „קלעריאָן״, ארויסגעגעבען דורך ר. בלעטשפאָרד, און ער האָט געפרעגט, אויב עס זענען דאָ עלטערן, וואָס וואָלטען איהם וועלען אָנפער־טרויען זייערע קינדער. ס׳האָבען זיך צו איהם געמעלדעט אונע־פעהר פינף און צוואנציג קינדער, דערונטער עטליכע מיידלעך, און מיסטער ל. האָט בדעה צו פערבלייבען אויף אלע מאָל ביי א קליינע צאָהל קינדער, ווייל נור אויף אזא אופן קענען דער־האלטען ווערען די פאמיליענארטיגע פערהעלטעניסען, וואָס ער האלט זיי מיט רעכט פאר זעהר וויכטיג אום צו ענטוויקלען סימפּאטישע געפיהלען. אין יאנואר 1900 האָבען מיסטער ל. און זיין פרוי שוין געקאָנט עפענען זייער שול אין הונסטאָנטאָן און נאָרפאָלק, וואו איך האָב די לעצטע וואָכען פון זומער־סעמעסטער געהאט די געלעגענהייט זי צו בעאָבאכטען. די פריימוטיגקייט און די אָפענהערציגקייט פון די קינדער, אינ־איינעם מיט זייער געהאָרזאמקייט און גוטער האלטונג, ווייזען אייך בעשיינפערליך ווי גוט, ווי ריכטיג ס׳איז די מעטאָדע, פאר וועלכע מ׳האלט זיך דאָ. פלינק, העפליך און פרעהליך ערפילען זיי זייערע הויזליכע פליכטען, זייערע אויפגאבען און שפּיעלען. די פעהלער וואָס ווערען דאָ בעגאנגען, ווערען פערריכט מיט ערציהערישע שטראָפען, אָבער פון קלעפּ ווייס מען דאָ אינ־גאַנצען ניט. דאָס הויפּט־ציעל פון אָט דער שול איז קערפּערליכע

געזונדהייט און קלאָרעס פערשטעהן די בעדינגונגען, וואָס זענען נויטיג דערצו. ווי ווייט מעגליך, ווערען די לעקציעס איבערגעגעבען אונטער׳ן פרייען הימעל, און איבעררייסען א לעקציע אין צימער, כדי צו ווייזען די קינדער אזעלטענע שענע נאטור-ערשיינונג, האלט מיסטער ל. מיט פולען רעכט פאר א גוטע מעטאָדע. די שטונדען־צוטיילונג פון דער שול ווערט געמאכט לויט דער צייט פון צופלוס און אָבפלוס אין ים, ווייל דאָס באָדען זיך — פונקט אזוי ווי זון, לופט און געזונדע, זאטע נאהרונג — איז א נויטיגע בעדערפנים פאר די ענטוויקלונג פון א הארמאָנישען מענשען. אַלע נאטירליכע קערפער־איבונגען, ווי, למשל, שווימען, רודערן, שפאציערען צופוס און בעשעפטיגונג מיט סטאָלעריי, גאָרטען־אַרבייט און געהן אַרום בהמות, — שטעהען פיעל העכער פאַר׳ן ריינעם ספאָרט, הגם מ׳קען דאָס אויך ניט פערנאַכלעסיגען. אָבער דאָ, אזוי ווי אין אַנדערע פון די אויבענדערמאָנטע ענגלישע שולען, גיט מען שטרענג אַכטונג, אַז די לייב־איבונגען זאָלען ניט פערוואַנדעלט ווערען אין ספאָרט.

די יינגלעך לערנען זיך פערשטעהן, אז מענישקייט בע־שטעהט ניט אין געשלעגערייען, נור אין מוט און אין אויסהאלטען כאַראַקטער, אַז מילדקייט און גערעכטיגקייט זענען די פאָר־נעהסטע מענליכע מעלות. די פריינדליכקייט און די לעבעדיגע גרייטקייט איינער דעם אַנדערן צו העלפען, וואָס אָט די 11—10 יאָהריגע יינגלעך האָבען אַרויסגעוויזען, איז אויך געוועזן אין העכסטען גראַד צום בעוואונדערן. מיר דוכט זיך, אַז דאָ איז מקוים געוואָרען דאָס שענע וואָרט, וואָס דזשאָרזש עליאָט האָט נביאות געזאָגט אויף דער צייט, ווען „עס וועט פונקט אזוי נאַטירליך זיין, העלפען אַנדערע, ווי צו זוכען א שטיצע, ווען מיר אַליין האַלטען ביים פאַלען״. די שול האָט ניט קיין תפלה־שטונדען, קיין חוב צו געהן אין קירך, נאָר א זעלבסטשטענדיגען

אונטעררריכט פון קריסטענטום. אָבער אין איין זונטאָג הערען די קינדער אויפ׳ן ברעג ים דערצעהלענדיג וועגען יעזוס אין דעם אנדער זונטאָג וועגען בודא אָדער באַלדור אָדער אַפּאָללאָ. א טיעפער יראת הכבוד פאַר יעדען רעליגיעזען גלויבען, יעדען עטישען אידעאַליזם פונקט אזוי ווי פאַר דער געטליכקייט פון דער אייגענער נאַטור און פון דעם לעבען, וואָס אַרום איהר, --- אָט דאָס איז דער לייט־מאָטיוו ביי זייער גאַנצען אונטעררריכט. אפילו אהן דעם אונטעררריכט, נור דורך דאָס צוזאַמענלעבען אליין מיט זייער אַלזייטיג־געבילדעטען לעהרער, ווערט זיי איבערגעגעבען דאָס פערשטעהן און די ליעבשאַפט צו אַלע גרויסע ווערטען פון לעבען, וואָס זענען דער שענסטער רעזולטאַט פון בילדונג. ביי פלייסיגען קלייבען קאָלעקציעס און דירעקטען בעאָבאַכטען די אויסגעבילדעטע פאָרמאַציעס פון פעלזען און וואָלקענס, די געשטאַלטען און דאָס לעבען פון פלאַנצען און טיערען, בעקומען די קינדער א פאָרשטעלונג וועגען דעם פלאַץ, וואָס ס׳פערנעהמען די פערשיידענע נאַטור־ערשיינונגען אין דער קייט פון דער ענטוויקלונג און וועגען זייער קינדערשער אייגענער אָנפאַסונג צו דער אַרומיגער נאַטור. דער לימוד פון צייכענען און מאָלען האָט א חוץ אַנדערע זאַכען דעם ציעל צו לערנען די קינדער אָבצייכענען און מיט פאַרבען אָבמאָלען די געגענשטאַנ־דען פון דער נאַטור אין א „נאַטור-טאָג ביכעל״, און דער לעהרער שטרעבט אויסצונוצען אָט די זייט פון אונטעררריכט דערויף, אום צו ענטוויקלען אין זיי ליעבשאַפט צו אָרדנונג און שענקייט, אויך די בעאָבאַכטונגס־קראַפט און די פעהיגקייט צו מאַכען אויספיהרונגען.

פראַנצויזיש און דייטש ווערט געלערענט לויט דער נייער שפּראַכ־מעטאָדע, און דאָס ווייטערע שטודיום פון די שפּראַכען ווערט נאָך פערפאָלקאָמט דורך שול־רייזען, עקסקורסיעס אין

פרעמדע לענדער, און דערביי האָט מען נאָך אין זינען די אָב־
געשטאַנענע שאָוויניסטישע מוחות צו מאַכען צייטיג פאַר קאָס־
מאָפּאָליטישערע שטאַנדפונקטען. ביים לימוד פון געשיכטע
ווערען אויסגענוצט אַלס אויסגאַנגס־פונקט די דענקמעלער פון
דער אומגעגענד, און מיט יעדען יאָהר ווערען די רייזען איבערן
היימאַטס־לאַנד אַלס מעהר פערברייטערט. אַריטמעטיק און
געאָמעטריע ווערען געלערענט נור אַלס קאָפּ־רעכנונגען און אין
דער פאָרם פון אנשויאונגס־אונטעררכט, וואָס ווערט אָנגע־
קניפּט אָן די טעגליכע ערפאַהרונגען. אין אָט דער שול ווענען
אָבגעשאַפט ניט נור בעלוינונגען און באַלען, נאָר אויך אַלע
עקזאַמענס -- אַלע געדאַנקען ווענען אַנ׳עקזאַמען אַלס ענדציעל!
דאָס ציעל איז דאָס, וואָס ס׳דאַרף זיין דאָס ציעל פון יעדער
שול: צו געבען דער געזעלשאַפט „פיזיש און פסיכיש שטאַרקע
און געשיקטע מענשען, מיט רויטען בלוט, קלאָרע אויגען, בריי־
טער ברוסט; מענשען, וואָס זענען פול מיט גלויבען אין זיך און
מיט מילדקייט, מיט אַ וואַכען בליק פאַר בילדער פון שענקייט;
מיט אַ נשמה, וואָס שטרעבט אַריינצודרינגען אין געהיימניסען;
מיט אַ האַרץ, וואָס קלאַפט און רופט זיך אָב אויף די פריידען
און שמערצען פון אָט דער וואונדערבאַרער וועלט״.

